

1. September 2023

Et Centrum-Venstre Tidsskrift

Indholdsfortegnelse:

Introduktion og Begreb;

- 1. To vigtige diskussionstemaer, Jan Helbak (s. 3-5)**
- 2. Hegemoni, Jan Helbak (s. 6-11)**

Artikler:

- 3. Det demokratiske spørgsmål, Jan Helbak (s. 12-19)**
- 4. Introduktion til tema, Carsten Jensen (s. 20-21)**
- 5. Og dog bevæger den sig, Wolfgang Fritz Haug (s. 21-28)**
- 6. Haugs Marxisme – en skitse, Detlef Siegfried (s. 29-35)**
- 7. Wolfgang Fritz Haug og praxisfilosofien, Gert Sørensen (s. 36-41)**
- 8. En bevægelse for fremtiden, Rolf Czeskleba-Dupont og Klaus Schulte (s. 42-46)**
- 9. Die Linkes krise, Franco Ferrari (s. 47-52)**
- 10. Hvad gør det britiske Venstre nu?, Michael Chessum (s. 53-58)**
- 11. Kommentar: Natos virkelighedsfjerne ambitioner og indre svaghed, Jan Helbak (s. 59-62)**

To vigtige diskussionstemaer

Af Jan Helbak medl. af Kritisk Debats redaktion

I dette nummer af Kritisk Debat tager vi hul på to temaer, som vi forventer vil optage centrum-venstre spektret i de kommende års strategisk politiske positioneringer.

Tema nummer et omhandler demokratibegrebet. Dets historie og historiske rolle og ikke mindst en åben fremtidsfortolkning.

Hvor meget de *liberale internationalister* og de fleste mainstream-partier i Vesten end insisterer på, at det liberale demokrati er at forstå som den endeligt udviklede model for demokrati, viser der sig både sprækker i enigheden i Europa og USA. Og helt kvadreret afvises den liberale fortolkning mange steder udenfor den Vestlige verden. Her betragtes det liberale demokrati nærmest som en dominansform.

I Europa og USA kritiseres den liberale fortolkning stadigt hyppigere fra konservativt hold, der fastholder begrebet borgerligt demokrati i den forstand, at borger- og fællesskabsaspektet til forskel fra de liberales individfokusering er fremherskende. De to forskellige opfattelser kan også forklare de helt åbenlyse uenigheder i den borgerlige lejr.

Kritikken kommer også fra den socialistiske/venstrefløjs lejr, om end den fortrinsvis er rettet mod de konkrete nationale udgaver af liberalt demokrati. Socialistisk demokrati som særegen demokratiform uden nødvendigvis at inkludere demokratisk parlamentarisme, som vi kender det, er stort set fraværende i venstrefløjens alternativer til det liberale demokrati. Få på den politiske venstrefløj har genoptaget den klassiske og uafsluttede diskussion om borgerligt- versus socialistisk demokrati.

Kritikken udfoldes i øvrigt også fra den af Joe Biden udråbte autokratiske lejr, hvor bl.a. Kinas igangværende omfattende demokratiprojekter som basisdrevet ”delegationsdemokrati” af kommunistpartiet fremstilles som fremtidens nye demokratiform for de mange lande på vej frem i det ”Globale Syd”.

Alt i alt skal vi vænne os til, at demokratibegrebet i lighed med mange andre centrale begreber – f.eks. frihedsbegreberne – hvis betydning, vi har taget for givet, udfordres i takt med den Vestlige kulturs vigende dominans.

Derfor åbner Kritisk Debat med en artikel om det demokratiske spørgsmål. Hensigten er at indvarsle en bredere behandling af temaet i det næste og kommende numre af KD.

Tema to. Resten af september udgaven består af et samlet tema, hvor praxisfilosofien som videreudvikling af marxismen er i centrum. Bl.a. med artikler i anledning af udgivelsen af bogen ”Det praktiske filosofiske blik fra neden” skrevet af marxisten Wolfgang Fritz Haug.

Temaet indledes med en særskilt kort introduktion af bidragsyderne, hvorfor de enkelte artikler ikke behandles her. Den gennemgående tråd i alle artiklerne er forskellige tilnærmelser til spørgsmålene: parti-klassespontantitet, arbejderklassens betydning i forhold til de nye middelklassestrømninger, herunder varianter af det klassiske alliancespørgsmål. Bevægelsernes betydning og udviklingsmuligheder (bl.a. miljø- og økobevegelser), men også spørgsmålet om centrum-venstres politisk-teoretiske udvikling.

Temaets fire hovedartikler kredser om ”praxisfilosofiens” betydning og perspektiv. Bl.a. formuleret af Labriola og Gramsci, som videreudvikling af marxismen, og dens betydning for venstrefløjens orientering i nutidens turbulente virkelighed.

Hertil kommer to artikler, der mere konkret behandler de igangværende strategiske positioneringer i flere europæiske venstrefløjspartier, hvor positionerne ifølge den ene artikel groft sagt kan opdeles i tre grupper: A; ”Regnbuegruppen”, hvor venstrefløjen samler meget forskelligartede bevægelser, uden at der er udviklet fælles forståelser eller klare programmer for denne samling. B; En populistisk strømning med reference tilbage til Podemos’ parole om ”Folket mod eliten”. C; En nyklassisk strømning, der forsøger at modernisere venstrefløjens udgangspunkt i arbejderbevægelsen og nyfortolke arbejderklassens ledende rolle i en alliancestrategi.

Når demokratispørgsmålet og forholdet mellem de erklærede socialistiske partier/strømninger og de mange forskelligartede bevægelser (derfor praxisfilosofien) anslås at blive to meget centrale temaer, skal det ses i lyset af opbruddet i den hidtil kendte verdensorden, som sætter alle kendte internationale- og nationale positioner til debat – og udfordrer venstrefløjens hidtil kendte teorier og strategier.

En situation, der accentuerer og åbner for de strategiske diskussioner på venstrefløjen, der længe har skurret i undergrunden, men som nu skal konfronteres direkte, hvis venstrefløjen vil videre.

Som kommentar til de to nævnte temaer behandler begrebskommentaren begrebet *Hegemoni*, hvor der sondres mellem hegemoni som ledelse og fremsyn og modsat som dominans og reaktion. Dvs. som et magtstyret underordningsforhold både indenfor nationalstaterne og i den globale magtstruktur. Herunder de politiske og geopolitiske centrifugale processer, når de herskende kræfter indenfor de hidtidige hegemonistrukturer ikke magter at formulere en fremtid. Hvorfor den globale ordens stabilitet og selvfølgelighed som konsekvens slår over i åbenlyse magt- og dominansformer og magtkampe, som mod hensigten sætter samme orden på spil, hvad der stiller centrum-venstre overfor de største udfordringer i årtier.

Begrebskommentar:

Hegemoni

Af Jan Helbak, medl. Af Kritisk Debats redaktion

Begrebet hegemoni optræder regelmæssigt i de aktuelle analyser af de geopolitiske spændinger og magtforskydninger mellem USA og Kina. Begrebet anvendes synonymt med magt, dominans og herredømme. Identiteten er dog ikke uden problemer. Begrebets indre processuelle dynamik udviskes og bliver til statisk karakteristik.

Nutidens forståelse og anvendelse af begrebet ligger langt fra dets oprindelse. Hegemon betyder på græsk en leder. For det meste en militær leder. Begrebet hegemoni blev anvendt i de græske bystaters militære alliancer som betegnelse for den bystat, man efter fælles overenskomst udpegede til militær leder først og fremmest i kampene med perserne. Alliancerne (Det Deliske Søforbund og det Peloponesiske Søforbund) degenererede ved, at den hegemoniske bystat påtvang de andre bystater sit herredømme. Et forræderi mod de oprindelige aftaler. Den nye konstellation blev betegnet ”arche” – herredømme, styrende, dominerende.

I ”archeperioderne” ophørte de fredelige relationer og loyale bindinger. Åbne oprør, undergravende rænkespil mellem flere af de dominerede bystater og jagten efter alternativer til ”tyranniet” trådte i forgrunden og ophævede ligevægten.

Det amerikanske hegemoni

Efter 2. Verdenskrig herskede der i Vesten ikke meget tvivl om, at USA med sin økonomiske, antiautoritære ideologi/kultur og militære styrke repræsenterede fremtiden og fremstod som Vestens ubetvivlelige leder. På næsten alle samfundslivets områder begyndte man i Vesten at kopiere og internalisere amerikansk kultur, produktionsmåder- og organisationsformer, udfoldelse af fritidslivet og ikke mindst efterligne hele masseforbruget, hvor man selv med beskedne arbejderlønninger kunne gøre sig håb om TV, bil og eget hus.

Den økonomiske og materielle fremgang under den nye amerikanske verdensorden, der blev reguleret gennem amerikansk dominerede institutioner som Verdensbanken, IMF og Gatt, antog hidtil uhørte vækstrater og gjorde det muligt i Europa at realisere de socialliberale og socialdemokratiske forestillinger om velfærdsstaten. Kapitalismens bedste værn mod kommunismen, der efter Sovjetunionens glørværdige rolle i

kampen mod fascismen, øvede en ikke ubetydelig indflydelse i den europæiske arbejderklasse og lavere middelklasse. Det amerikanske hegemoni som leder af ”den frie verden” mod kommunismen blev formidlet gennem den liberal-demokratiske velfærdspolitik og tilsvarende institutioner.

Der var fremgang på alle fronter. ”Den amerikanske drøm” blev europæisk. Hollywoods helte – ”frontier fantasmen” trængte dybt ned i Vestens selvforståelse som anden natur. Hollywood bidrog til at rydde de sidste rester af ancien régime af vejen.

For at begribe den videre proces er det værd at erindre Antonio Gramscis banebrydende sondring mellem hegemoni og dominans. I Fængselsoptegnelserne hæfte¹³ skriver han: ”Hegemoni forudsætter utvivlsomt, at der bliver taget højde for interesser og tendenser i de grupper, som hegemoniet skal udøves over, og at der opbygges en ligevægt, et kompromis, at med andre ord den ledende gruppe ofrer nogle af sine økonomisk-korporative fordele. Men der er heller ingen tvivl om, at disse ofre og dette kompromis ikke kan vedrøre det væsentlige; hvis nemlig hegemoniet er etisk-politisk, er det også økonomisk, og kan ikke være andet, dvs. så har det også sit udspring i den afgørende funktion, som den ledende gruppe udøver på den økonomiske aktivitets afgørende område”. (Gramsci skrev under censur, hvilket forklarer den lidt kryptiske formuleringssåde).

I dette ene afsnit fanger Gramsci velfærdsstatens udvikling efter 2. Verdenskrig som hegemoniets realform. Fagforeningernes blev tilkendt legitimitet og fik status af samarbejdspartner for regeringerne og tilknyttet implementeringen af lovgivningen på arbejdsmarkedet, på det sociale område og på boligområdet. Socialdemokratiernes reformpolitik vandt frem og blev understøttet af den progressive elite. ”Lighed gennem uddannelse” – meriteringsstrategien – osv. blev slogans, der trængte dybt ned i samfundenes forskellige livsformer. Arbejderklassen stod ikke længere udenfor og kiggede ind på det borgerlige samfund. Den var blevet aktiv deltager og havde fået forbedret sine leveforhold mangefold.

Blandingsøkonomien, massekonsumet, relativ stabilitet og afbalanceret fred legitimerede det amerikanske hegemoni på verdensmarkedet og understøttede de progressive forvaltere af kapitalismen indenfor nationalstaternes rammer. Klassekampene døde selvfølgelig ikke ud trods den ideologiske begrævelse. Men de fleste kampe skabte ikke større ravage, end hvad der kunne rummes i den dynamiske vækst og individets frigørelse i amerikansk fortælling.

Det amerikanske hegemonis begyndende udgang

USA's krig i Vietnam og Nixons ophævelse af dollarens guldindløselighed i 1973 som forløber for verdensmarkeds krisen i 70'erne forvarslede det amerikanske hegemonis omvendning til en tiltagende og utilsløret dominans- og magtpolitik. Og som i antikkens Grækenland begyndte de svagere nationer at lede efter alternativer til USA's herredømme. I Europa så tankerne om en Europæisk Union og fælles valuta som alternativ til dollardominansen for første gang dagens lys. Den Europæiske Unions tilblivelseshistorie efter afslutningen på den "kolde krig" kan ikke forstås uden at blive sat i forbindelse med USA's diktatpolitik overfor Europa og Japan i 80'erne og 90'erne for at sikre egne økonomiske- og geopolitiske interesser.

"Washington concensus" i 1978 lagde grundstenene for globaliseringsstrategien og ideologiskiftet fra velfærdsstats-kapitalismen og de progressive frigørelsestanke til neoliberalismens markeds- og frihedsvang. Fremtidens motor skulle ikke længere være statens markedsregulering men markedets "selvforvaltning". Det tætte samarbejde mellem stat og arbejderbevægelse blev over en årrække opsagt, og den sociale tryghed og åbenhedens kultur blev afløst af konkurrence og effektjag på alle livets områder og eksklusion af kulturstrømninger, der ikke kunne kapitaliseres. Det udadvendte menneske blev til homo clausus.

Måske kan man med en vis begrebselastik sige, at det amerikanske hegemoni med Clinton som præsident fik sin renaissance frem til finanskrisen i 2008, hvor grundlaget for markedsfetichismen brød sammen, og hvor markedsautonomien ikke trods utallige indgreb er blevet reetableret siden.

USA's interesser er siden finanskrisen i svindende grad blevet opfattet *som alles interesser*. På den anden side har EU trods utallige strategiske vendinger ikke evnet at fremstå som alternativ til USA hverken på verdensmarkedet eller overfor de europæiske nationalstater. Tværtimod har austeritetspolitikken efter 2011 om noget bidraget til at erodere de herskende klassers indre nationalstatslige hegemoni. Både politisk, økonomisk, socialt og kulturelt har de brede lønmodtagergrupper oplevet en næsten trinløs forringelse af deres levevilkår og sociale tryghed, og de demokratiske parlamentariske institutioner antager i dag karakter af lukkede – oligarkiske – dominansformer.

De "ledende grupper" for at blive i Gramscis terminologi besidder ikke længere den økonomiske overlegenhed og fremdrift, der muliggør klassekompromiserne og indrømmelserne overfor de "ledede grupper". Neoliberalismens økonomiske ortodoksi, det liberale demokratiske ideologi og den gamle økonomiske orden på verdensmarkedet har mistet den magiske

kraft. Der er kun magtfuldkommenhed, trusler og tvang tilbage, og det amerikanske hegemoni er begyndt at æde sig selv op indefra.

Man behøver blot at tælle antallet af økonomiske- og finansielle sanktionsregimer overfor lande, der ikke retter ind efter USA's og Europas diktater for at se hegemoniets (lederskabets) glidende omvendning til ren herredømme-politik på verdensmarkedet. Den samme tendens observeres indenfor nationalstaterne, hvor markedstvang, social tvang og kulturel undertrykkelse træder i stedet for overbevisning båret af fremskridt og forbedrede livsvilkår. Som når eksempelvis Macron efter demonstrationerne i Frankrig nærmest skriger; ”orden, orden og orden” i medierne og i øvrigt truer med at styre via dekret og udvide den digitale overvågning af det folk, der ikke vil ham.

Som sagt er det, når hegemoniet erstattes af dominans og herredømme, at loyalitet, samarbejde og frivillig indordning opløses i fraser. De politiske partier kan ikke længere kalkulere med en stabil vælgerbasis. Populismen bliver de brede gruppers måde at udfordre eliterne på. Protesten uden fremtid bliver massetvungen som konfliktform i de udsigtsløses oprør mod den politiske og økonomiske elite.

På verdensarenaen lurer illoyaliteten og afsøgningen af alternativer til den aktuelle magtfiguration. Macron taler igen og igen om Europæisk Autonomi. EU-kommissionen presser teknokratisk på for at udvide Unionens magt over medlemsstaterne, hvis ikke Europa skal agterudsejles på verdensmarkedet. Og indtil Ruslands invasion af Ukraine herskede der blandt Europas ledere tvivl om Natos rolle og status og som konsekvens diskussioner om et ønskeligt europæisk alternativ.

Affortryllelse og konfliktscenarier

Set i perspektiv og som historisk forløb siden 1992 handler Natos udvidelse mod øst og som konsekvens heraf stedfortræderkrigen i Ukraine først og fremmest om opretholdelse af USA's dominans i Europa gennem ”globaliseringen af Natos rolle”. Alliancens topmøde i Vilnius udvidede Natos operationsområde. Og topmødeudtalelsen pejler først og fremmest mod en styrkelse af USA's magtpotentiale til at *forsvare Vestens herredømme* og bremse Kinas vækst og forventede udfordring af USA's især finansielle og militære dominans.

Det er efterhånden en udbredt opfattelse, at Kina ikke kan vedblive med at vokse i økonomisk- og militær styrke uden at fremprovokere en radikal ændring af den globale institutionelle arkitektur, der blev skabt efter 2. Verdenskrig. I den forstand repræsenterer Kinas vækstmodel mulige

fremskridt og ændringer på verdensmarkedet, som det Globale Syd vil kunne drage nytte af gennem øget integration både økonomisk, finansielt og politisk. Et scenarie, der kan forklare Vestens næsten frenetiske diplomatiske aktivitet i Afrika, Sydøstasien og Latinamerika for at forebygge opkomsten af nye alliancer udenfor Vesten. Måske et nyt hegemonisk system i svøb, som ikke bindes sammen af underordning under Vestens værdier, tvang og sanktioner – men af fælles interesser sådan, som den kinesiske ledelse lancerer sin internationale initiativer.

Men historien opviser få – om nogen – eksempler på fredelige og molekylære hegemoniske vagtskifter. Når hegemoniet har udtømt sine positive og integrative potentialer og antager form af herredømme og magtpolitik, foregår der i den proces også en opløsning eller udtynding af de faktorer, der tidligere legitimerede hegemoniet. Det drejer sig eksempelvis om hævdelser af ”universelle værdier”, der stivner og bliver til eurocentriske interessesymboler. Begreber, der tidligere stod uantastede, relativiseres. Verden fattes nye begreber for at forstå og orientere sig i den ændrede situation. Demokrati versus autokrati bliver til krigeriske slagord, og det gentagne krav om ”rules based order” tømmes for indhold og autoritet, fordi de samme magter, der plæderer for denne orden, er de samme, der med herredømmepolitikken har brudt selv de mest basale regler i FN’s charter og indenfor IMF, WTO og Verdensbanken.

Kort sagt det gamle hegemonis kompas er brudt sammen, og indenfor snart sagt alle felter udspiller der sig et mangefold af processer for enten at etablere en ny orden eller forsvare den gamle med fare for at udløse helt uoverskuelige centrifugale processer i verdensøkonomien og indenfor det eksisterende globale magtsystem. Nationalisme, protektionisme, sanktionspolitik og ikke mindst en nærmest krigslignende oprustning for at forsvare egne interesser og eksisterende dominansstruktur har afløst forestillingerne om en global vækst og ligevægt holdt sammen af en ”supermagt”, der ”løftede alle både”.

Tabet af hegemonisk centrum og centrifugale processer

Når Kinas vækst udfordrer verdensbilledet, skal udfordringen ikke kun ses som en isoleret økonomisk-militær konkurrence. Ej heller kan udfordringen isoleres til USA. Den rammer hele Vestens måde at organisere den kapitalistiske økonomi og samfundsopbygning på. Kinas statskonstituerede markedsøkonomi, som er antitesen til neoliberalismens markedsautonomi og markedstvang, kan muligvis repræsentere fremtiden og i hvert fald fremstå som forbillede for landene i det Globale Syd. Som model for fremtidens kapitalisme, vækst og stabilitet under en multipolær verdensorden, hvor ingen nation som USA i dag kan berige sig på resten af verdens bekostning.

Om det bliver den nuværende uordens udgang ved ingen. Og ingen kender udgangen på krigen i Ukraine og spillet om Taiwan og Stillehavsdominansen. Men sikkert er det, at hegemoniets integrative- og konfliktneutraliserende potentialer er tyndslidte i en sådan grad, at selv lokale konflikter kan antage global og uoverskuelig karakter.

I den forstand er Gramscis sondring mellem hegemoni og dominans/herredømme vigtig som analytisk- og handlemæssigt udgangspunkt.

Gramscis sondring og hegemonibegrebets egen historie åbner for en forståelsesramme, hvor det statiske og metafysiske verdensbillede overskrides, og hvor det viser sig, at det universelle i virkeligheden er partielt og historisk begrænset. I en sådan situation åbnes der om end tumultarisk for ændrede politiske muligheder for at reducere uligheden mellem landene og indenfor de enkelte lande, for at samles om at inddæmme klimakrisen og ikke mindst regulere markedsøkonomien som forudsætning for, at de andre højt estimerede indsatser lykkes – og ikke som nu, forbliver fantomer.

I dag at kalde USA eller for den sags skyld andre lande eller kulturer hegemoniske er virkeligheden sprogligt at dække over oplevelsen af en generaliseret og uforudsigelig herredømme- og magtpolitik.

Det demokratiske spørgsmål

Af Jan Helbak, medl. af Kritisk Debats redaktion

Begrebet demokrati forstået i den moderne udgave som repræsentativt demokrati har i dag antaget karakter af et normativt afgrænsningsbegreb med en voksende afstand til virkeligheden. Som universel målestok for, om en politisk bevægelse/parti eller en stat lever op til Vestens formulerede civilisationskrav. I den forstand repræsenterer begrebet ikke længere en historisk specifik samfundsorganisering men en metafysisk og teleologisk statut for det "gode samfund". Men holder det vand?

Demokrati betyder folkestyre og er ikke nødvendigvis identisk med repræsentativt styre, som vi kender det i de fortrinsvis Vestlige parlamentariske styre. Det er det spørgsmål, artiklen beskæftiger sig med og lægger samtidig op til en debat i Kritisk Debat om det demokratiske spørgsmål.

Det liberale demokrati – en historisk konstruktion

I den verserende geopolitiske debat om demokrati versus autokrati, som først og fremmest markedsføres af Joe Biden og noget mere afdæmpet videreføres af næsten alle Vestens ledere og intellektuelle, forstås demokrati ubetinget som lig med liberalt demokrati – som *demokrati som sådant*. De fleste kender remsen: frie valg, magtens tredeling, lighed for loven og anerkendelse af individets naturlige rettigheder og suverænitet. Kort sagt oplysningstidens kanoniserede paroler i opgøret med adlens privilegier og formgivningen af det enkelte individ – det "vi-løse jeg" – "homo clausus" (Norbert Elias; "The society of Individuals").

Men demokrati eller folkestyre som folkets suverænitet i den liberale fortolkning, hvor folket opfattes som en forholdsvis ensartet og ikke organiseret masse sammensat af enkeltindivider, er og har altid været en abstraktion. Og er som sådan også det virkeliggjorte liberale demokratis evige akilleshæl.

I dag omsættes det i praksis til formelle rettigheder, procedurer og regulering, der ikke konvergerer med den praktisk oplevede hverdag. (Men for nogle – fx At den liberale noget indsnævrede og ofte negativt definerede demokratiopfattelse har været toneangivende i de seneste fyre år hænger sammen med den neoliberale ideologis fremtrængen og succesfulde opgør med den korporative velfærdsstat og klasseforståelsen. Dvs. med efterkrigstidens anerkendelse af, at folket gennemskæres af klasseinteresser og et væld af andre underordnede interesser, der reelt folder demokratiet ud som en kampplads, hvor folkets såkaldte suverænitet konstant står i et

spændingsforhold til parlamenterne og statsmagten – og ikke mindst til illusionen om det deliberative demokratis mulighed.

Konfliktrealiteten har ikke plads i den formelle fortolkning af det liberale demokrati, hvor det enkelte individ som abstrakt norm sættes over det virkelige individ, der både bevidst og ubevidst indgår i interessefællesskaber så som politiske partier eller bevægelser/modsætningsfyldte strømninger, der konstant afgrænser sig overfor hinanden i den evige kamp om styrkepositioner i forhold til helt håndfaste sociale- og økonomiske interesser.

Det liberale demokratis ændrede status under neoliberalismen

Forud for den neoliberale ideologis succes sidst i 1980'erne var den udbredte opfattelse af demokrati i Vesteuropa, at demokratiet var utænkeligt uden partier, som både formidlede repræsentationen, konsultationen, informationen, reaktionen og disciplinerede kontakten til den korporative basis i civilsamfundet. Hvor civilsamfundet i øvrigt ikke blev opfattet som noget naturgivent men som en politisk konstruktion indenfor kapitalismen og som arnested for den politiske opdragelse.

”Velfærdsperiodens” demokratiforståelse var sammenfaldende med en politikforståelse, der anerkendte klassekampen og de legitime interessekampe og partierne som legitime varetagere af klasseinteresser. Uanset om det skete i form af institutionelt majoritetsstyre eller forholdstalsstyre. Demokratiopfattelsen byggede ganske vist på magtens forfatningsgivne tredeling. Men den juridiske gren blev ikke tillagt samme vægt som i dag, idet legitimiteten og magtbegrænsningen lå indbygget i partisystemet og de korporative organer/institutioners samfundspolitiske indflydelse på processerne i både den lovgivende og udøvende magt. Frem til slutningen af 80'erne var det også rimeligt at anskue partierne som massepartier, der kunne sikre disciplineret og organiseret massepolitik. Partierne var massepartier uden dog at være, hvad man i sociologisk jargon kalder ”telt partier”, idet de stadig blev identificeret med de forskellige klassers og sociale grupper/formationers interesser.

Som modsvar/alternativ til den socialdemokratiske velfærds- og demokrati-tænkning, voksede de såkaldte Folkedemokratier frem i de Sovjetiske lydstaten i Østeuropa. Folkedemokratierne refererede eksplicit til ”det organiserede folk”, uden at det samme organiserede folk reelt besad magten til at udgøre kernen i repræsentationen i de respektive parlamenter og øvrige politiske institutioner. Repræsentationen skete reelt gennem topstyret udvælgelse af kandidater og gennem styret delegering indenfor de stalinistiske partier om end gennem et formelt demokratisk (pseudodemokratisk) delegationssystem. Ikke desto mindre anerkendte man ved dette system formelt vigtigheden af folket organiseret som enhed både nationalt, regionalt og lokalt. Derfor blev der, hvad der ofte overses, lagt stor

vægt på de lokale demokratiske procedurer i reguleringen af hverdagslivet. Det samme sker i Kina i dag, hvor folket i modsætning til den liberale model anskues som en organiseret enhed både vertikalt og horisontalt. Det sker gennem et net af regionale, lokale og kommunale demokratiske enheder, der både er delegerende og konsultative hvad angår valg til de respektive politiske niveauer helt op til folkekongressen og ud på de respektive virksomheder. Magtens tredeling eksisterer formelt og er forfatningsmæssigt beskyttet. Det samme gælder borgernes retsstilling mv., men med en indbygget politisk vilkårlighed” i form af kommunistpartiets dominans i forhold til de statslige institutioner.

Liberalt demokrati versus Folkedemokrati

Bagved hele det geopolitiske magtspil med USA og Kina som hovedkombattanter står den neoliberale demokratimodel og den folkedemokratiske demokratimodel i Kinesisk udgave overfor hinanden som historiske modsætninger. Førstnævnte er ikke alene tæt forbundet med markedet men har markedssuveræniteten og den private ejendomsret som ufravigeligt grundlag, hvor den anden model i en semiautoritær skæring har den politiske regulering af det statskonstituerede marked som sin forudsætning og udviklingstrin frem mod socialismen. Det liberale demokrati bygger først og fremmest på frihedstvang og retssikkerhed, hvor selve folkets suverænitet (som organiseret folk) i det store og hele er reduceret til formel valgprocedure og repræsentation. Den reelle suverænitet kan, når virkeligheden skal indregnes, henføres til den kapitalistiske markedstvang.

Partierne spiller efter fyrre års neoliberal omorganisering af de Vestlige samfund og den herskende verdensanskuelse en underordnet rolle, hvorimod den teknokratiske og akademiske elite spiller den afgørende rolle i politikudvikling, formulering- og styring af lovgivningsprocesserne og efterfølgende regulering indenfor ”konsensusdemokratiets” rammer. Som repræsentanter for og fortolkere af den højeste fornuft. Folket – som en aggregeret masse af potentielt irrationelle enkeltindivider – er de facto afkoblet fra det politiske liv, som først og fremmest udspiller sig indenfor de relativt lukkede parlamentariske institutioner, underliggende organer og strukturer. Af samme grund har kontrolelementet forskubbet sig fra folket og dets forskellige organisationer til det akademiske nomenklatur og retsvæsenet. Joseph Schumpeter, Bernard Berelson, S.M. Lipset m.fl. så rigtigt, da de flere årtier tilbage forudsagde demokratiets vej til det, Robert A. Dahl har benævnt polyarki, hvor folket ikke er forsvundet, men omdannet fra suveræn til elitens valggrundlag.

Folkedemokrati lægger i modsætning hertil først og fremmest vægt på de organiserede kollektive forpligtelser og mindre vægt på kollektivets formelle

forpligtelser overfor den enkelte. Af samme grund afbalanceres den enkeltes retssikkerhed i forhold til de kollektive krav og interesser. Frihed forstås ikke som en naturgiven og umistelig individuel ret i liberal demokratisk forstand, men som den enkeltes relative frihed til at deltage aktivt i de om end kontrollerede kollektive demokratiske processer. Spændingen mellem individet og det offentlige opleves hverken aktuelt eller traditionelt som et problem i den størrelsesorden, vi kender i Vesten.

Udenfor den særdeles løst afgrænsede demokratiske cirkel findes der selvfølgelig en række autokratiske regimer, som hverken er repræsentative eller respekterer de traditionelle borgerlige rettigheder og slet ikke menneskerettighederne. Så som Saudi Arabien og de fleste regimer i Mellemøsten m.fl. Men de er ikke interessante i den konkrete sammenhæng, om end flere af disse meget forskellige stater har fundet plads i Joe Bidens enhedsfront af demokratiske stater mod de bredt og løst definerede autokratier. I parentes bemærket benævner vi dag helt ureflekteret Rusland som et autokrati, selv om landets politisk institutionelle opbygning ikke adskiller sig nævneværdigt fra flere af de lande i Vesten, der defineres som demokratier. Omvendt stiller man end ikke spørgsmål ved konstruktionen med en forfatningsdomstol eller en højesteret, der som i USA reelt står over parlamenterne (det suveræne folks organiserede repræsentanter) og jævnlgt griber bestemmende ind i det almindelige politiske liv.

Det liberale demokratis indre spændinger slår igennem

Den faktiske historiske udvikling over de sidste fyrré år har som følge af den ene samfundskrise efter den anden sået tvivl om parlamentarismens legitimitet og mistillid til de eksisterende demokratiske institutioners værdi for folkestyret. Der afholdes næppe et valg i Europa og i USA, uden mistillidsforholdet og politikerleden trækker overskrifter. Efterfølgende afstedkommer det ofte en længere akademisk debat om demokratiets revitalisering og nu om "de sociale mediers" rolle forstærket af AI (kybernetik 2.0/avancerede algoritmer (uden intelligens)).

Alle større politologiske og sociologiske undersøgelser med et tværnationalt undersøgelsesspænd på ca. 30 år viser et fald i valgdeltagelsen, et fald i vælgertillid, et fald i aktiv deltagelse i politik bl.a. gennem partierne og samtidig en tilsvarende vækst i vilkårlig og fluktuerende vælgeradfærd og vigende partiloyalitet. En tendens, der kan beskrives som et voksende gab mellem borgerne og de demokratiske institutioner, hvor lovgivningen og det parlamentariske politiske liv præsenterer sig som politik *for folket* og i stadig mindre grad *ved folket*. Eller sagt på en anden måde er der sket en akademisering og afpolitisering af politikken med en faldende legitimitet som konsekvens. (bl.a. Peter Maier; Ruling the Void, the hollowing of Western democracy side 28-42).

Omvendt har den udvikling medført, at retssystemet har fået en mere fremherskende rolle i rammesætning af det politiske rum og grundlag for lovgivningens legitimitet. Dvs. et lille antal ikke valgte embedsmænd overlades stadig større indflydelse på, hvad der kan vurderes som acceptable politiske handlinger og fornuftig lovgivning, hvor det, hvis folkesuveræniteten, skulle tages alvorligt, måtte være op til vælgerne af afgøre ”ret og vrang”.

Den proces gennemtrænger de fleste liberaldemokratiske systemer, hvor den lovgivende magt institutionelt og beslutningsmæssigt svækkes i forhold til den udøvende magt, og hvor statssystemets voksende indflydelse i politikudviklingen foregår udenfor det repræsentative system i form af ekspertudvalg, kommissioner, forskningsautoritet mv. Det organiserede folks egne erfaringer devalueres tilsvarende. Det avler frustration og ligegyldighed, hvilket opleves ikke mindst i de politiske partier. Resultatet af en årelang udvikling, der i den aktuelle tilstand kan forklare de forskellige populistiske reaktioner, og at den politiske kamp i flere tilfælde udspiller sig som politisk diffus kamp ”i gaderne”, eller som pseudodebatter på de elektroniske platforme. Ikke at forglemme, at den vigende respekt for det politiske system også slår igennem i varierende former for lobbyisme.

Det politisk/parlamentariske billede er blevet ustabil og uforudsigeligt, hvad der både griber ind i de traditionelle politiske alliancer og kompromismønstre. De store vælgersving kan være med til at forklare den relativt nye tendens til at danne flertalsregeringer, der krydser klasseinteresser og traditionelle politiske grupperinger/blokke. Hvor formålet med regeringsdannelserne ikke er at udbygge velfærdsstaterne eller i det hele taget at skabe ny samfundsudvikling men først og fremmest defensivt at sikre stabilitet og national enhed. Bl.a. også som en politisk og elitær reaktion på opbruddet på det globale marked, de nye geopolitiske spændinger og de indre sociale spændinger, der ikke kan finde de nødvendige politiske udtryk.

Det liberale demokrati og en ændret civilisationsfortolkning

Kort sagt er de liberale demokratiers status som den rationelle og mest civiliserede form for samfundsorganisering udfordret dels af omfattende økonomisk ustabilitet, de mange sociale konflikter i samfundene og ikke mindst de Vestlige værdiers vigende globale dominans. Dagliglivets velfærd (eller resterne heraf) knyttes i højere grad til den voksende nationalisme, økonomisk protektionisme og statssystemernes teknokratiske regulative indgreb overfor de demokratiske processer – dvs. som livsformer og samfundsaktivitet i hverdagslivet.

Den liberaldemokratiske samfundsmodel har mistet og mister stadig tiltrækningskraft både globalt og overfor nationalstaternes egne borgere. Dels fordi de demokratiske processer og såkaldte rettigheder den ene gang efter

den anden sættes ud af kraft. Og dels fordi de demokratiske institutioner og de liberale frihedsrettigheder ikke længere opfattes som monumenter over folkets velfærd. Tværtimod opleves de i stigende grad som forhindringer for retfærdighed og økonomisk lighed.

Heroverfor står den folkedemokratiske model med et socialistisk et-parti styre, som det udfoldes i eksempelvis Kina (socialisme med særlige kinesiske træk), som et muligt alternativ for den ”glemte del af verden”, der ikke har et økonomisk socialt grundlag endside tradition for det liberale demokrati. Ikke som en ny universel kanon. Men som et realistisk og praktisk bud på en moderne udviklingsmodel, hvor et semiautoritært styre kombineres med et udfoldet basisdemokrati som delegations- og reguleringssystem med det klare formål at organisere og regulere folket som politisk masse m.h.p. accelereret økonomisk og social udvikling og geopolitisk frigørelse fra Vesten og de gamle kolonimagter. (State council information office of PRC: “Democracy that works”). I denne model med dens mange varianter spiller de klassiske liberale/borgerlige frihedsrettigheder en underordnet rolle i forhold til opbygningen af den kollektive forpligtelse og sikkerhed. Det drejer sig her ikke om at vurdere disse såkaldte folkedemokratier eller ”kollektive demokratimodeller” ud fra vestlige værdier men om at forstå dem ud fra deres egne forudsætninger og egen selvforståelse. (Nathan Sperber: Party and state in China, NLR nr. 142 og Isabella Weber/Hao QI: Stat-constituted market economy, PERI December 2021).

Det liberale demokrati er i neoliberalismens epoke blevet drænet for reelt indhold. Gabet mellem det politiske nomenklatur og folket, som vanskeligere og vanskeligere kan karakteriseres som ét folk på grund af ekstrem ulighed, er udvidet så meget, at man med en spidsformulering kan karakterisere det liberale demokrati som et *valgt oligarki*, hvor en lovgivende og udøvende magt står overfor folket og regulerer folket, og hvor partierne ikke længere repræsenterer, men formidler lovgivningen og oligarkiets hensigter og beslutninger. Eller som rene valgmaskiner, lobbykanaler og udstillingsvinduer for håbefulde kandidater til den parlamentariske nomenklatur.

Den synlige og eksorbitante sociale, kulturelle og økonomiske ulighed i dag undergraver de liberale forestillinger og moralprædikener.

Som svar på den mere og mere synlige demokratiske armod, optræder staten og statssystemet (inklusive kommunale- og regionale systemer) som de enkeltstående faktorer, der over alle andre instanser regulerer folket som folk gennem regulering af det private og civilsamfundet – bl.a. gennem offentligt initieret og reguleret ”borgerinddragelse”, som primært imødekommer

middelklassens behov og ambitioner, gennem formaliserede moralkodeks (værdigrundlag/værdipolitik – reelt gruppe/klasseinteresser).

Den umulige tanke – en tredje vej?

Hvis man ønsker at bremse den beskrevne nedslidning af demokratiet og rehabiliterer folkets ”politiske suverænitet” bliver det nødvendigt at behandle demokratiet ikke alene som valgprocedure kombineret med abstrakte borgerlige friheder (bl.a. jf. den utålelige og uløselige debat om ytringsfrihed), men også som samfundsorganisering og folkets organiserede politisering. Her spiller lighedsbegrebet en afgørende (den afgørende rolle) rolle, hvor modsætningen mellem formel politisk/juridisk lighed og reel social/økonomisk lighed står centralt.

Det indebærer også en fornyet behandling af partiernes rolle som repræsentanter for givne klasseinteresser, korporative sammenslutninger. Og at sammenhængen mellem den politiske scene og civilsamfundet tages alvorligt, hvad angår velfærdsstatens indretning som andet og mere end social betryggelse og et kompleks af ydelser. Dvs. de partier, der i deres politiske grundlag advokerer en udvikling af velfærdsstaten og en vis socialisering af samfundsøkonomien, har, hvis de skal tages alvorligt, som ubetinget opgave at formulere en strategi for det sociale demokratis rehabilitering.

En gendemokratisering forudsætter tillige en overvindelse af velfærdsstatens gamle skisma mellem: borgerne organiseret efter klasseinteresser, status, segmentgeografi, kollektive livsformer mv. og borgeren som abstrakt enkeltindivid, der står alene overfor velfærdssystemets forvaltningsapparat. Det lykkedes ikke at overvinde det skisma i velfærdsstatens velmagtsdage. Men i dag er overvindelsen uomgængelig. Der skal findes et pragmatisk svar på, hvordan et demokratisk velfærdssystem kan håndtere universelle ydelser for det enkelte individ og på samme tid anerkende borgerne organiseret efter kollektive interesser.

Hvis demokratiet skal revitaliseres som velfærdsstatens samfundspolitiske ramme, kan det kun ske ved at genformulere klasseforståelsen og organiseringen og revitaliseringen af partierne. Bl.a. gennem et teoretisk og politisk opgør med den liberale demokratimodel og et opgør med uligheden og markedets og privatejendomsrettens dominans, herunder også et opgør med judificeringen af politikken. Det drejer sig ikke om et opgør med det repræsentative system eller et formelt opgør med magtens tredeling men om en substantiel revitalisering af repræsentation og kontrol gennem partisystemet og styrkelse af de kollektive institutioner. Det betyder også et opgør med den liberale forståelse af velfærdsstaten og en socialisering af det økonomiske grundlag for velfærdssystemet, hvor borgerne som organiseret folk og i bevidstheden om forskellige klasseinteresser opnår indflydelse på

magtens forvaltning og det almindelige samfundslivs regulering, herunder produktionen og finanssystemet.

Måske ligger revitaliseringen af demokratiet som fremtidig samfundspolitisk organisations- og udviklingsperspektiv i en sammentænkning/kombination af det liberale demokratis statsretlige grundformer – de forfatningsgivne formelle rettigheder og folkedemokratiets statsretlige grundformer – det forfatningsgivne et-partistyre og det formelle- og lagdelte deltagelsesdemokrati Ikke som et færdigt sammenskudsgilde i morgen men som procesperspektiv, hvor begge systemers elitære og autoritære tendenser søges ophævet i en ny form for folkestyre og statsligt reguleret markeds- og velfærdsøkonomi.

Udgangspunktet må med Carl Schmitt være: ”I den politiske sfære står mennesker ikke abstrakt overfor hinanden som mennesker, men *politisk* interesserede og *politisk* determinerede mennesker, som statsborgere, regerende eller regerede, politisk allierede eller modstandere, altså under alle omstændigheder placeret i politiske kategorier”. (Carl Schmitt; ”Parlamentarismens krise 1923).

Introduktion til temaartikler

Af Carsten Jensen

Dette nummers tema har udgangspunkt i udgivelsen af bogen *Det praktiske filosofiske blik fra neden (1)*, som indeholder et udvalg af den tyske marxist, kulturkritiker og Gramsci-udgiver Wolfgang Fritz Haugs tekster fra de seneste årtier. Haugs tænkning blev udbredt på danske universiteter i 1970'erne, hvor hans lille bog om 'kritikken af vareæstetikken' stod på mange studerekamre og kollegieværelser. Han blev senere tilknyttet RUC som underviser og æresdoktor. Før det, var Haug medstifter af tidsskriftet *Das Argument*, som blev en central ramme for udviklingen af den vesttyske marxisme fra slutningen af 1950'erne. Senere var han medarbejder ved den meget omfattende udgivelse af Antonio Gramscis fængselsskrifter på tysk. Politisk er han tilknyttet *Die Linke*.

Vores tema har helt specifikt udgangspunkt en række oplæg, som blev holdt ved et arrangement, der blev afholdt på Københavns Universitet i anledning af udgivelsen af den nye bog. Det foregik på Institut for Engelsk, Germansk og Romansk, Københavns Universitet, den 24. maj 2023. Selve arrangementet indgik i en serie af møder, der bliver organiseret af 'Institut for Marxistisk Analyse'.

Temaet indeholder fem artikler: 'Wolfgang Fritz Haug og praxisfilosofien' (Gert Sørensen), 'Haug's marxisme. En skitse' (Detlef Siegfried), 'En bevægelse for fremtiden' (Rolf Czeskleba-Dupont og Klaus Schulte), 'Og dog bevæger den sig. Overvejelser i anledning af Fridays for Future' (Wolfgang F. Haug) og '*Die Linkes* krise' (Franco Ferrari).

Note 1: Wolfgang Frits Haug *Det praksis filosofiske blik fra neden. Bidrag 2007-2021*. Redigeret af Klaus Schulte, Rolf Czeskleba Dupont og Harmut Haberland. SFAH Skriftserie 61. 2023 (pris 175 kr).

Og dog bevæger den sig. Overvejelser i anledning af *Fridays for Future*

Af Wolfgang F. Haug

Oversat efter ,Und sie bewegt sich doch. Überlegungen zu Fridays for Future‘ i *Das Argument. Zeitschrift für Philosophie und Sozialwissenschaften*, nr. 332, 61. årgang, hæfte 2, 2019, s. 158-164. af Torsten Lange, Rolf Czeskleba-Dupont og Klaus Schulte.

Hvor er de dog medrivende disse friske ansigter af elever, der demonstrerer for deres fremtid i form af en skolestrejke! Ansigterne gløder af handleevne, der har udviklet sig fra et individuelt eller klikeniveau til et samfundsmæssigt plan. Og ja – uden fornuft ingen fremtid! Hos de ældste af os vækker det følelsesmæssigt minder om anti-atomvåben-bevægelsen i de sene 1950’ere, som dette tidsskrift udsprang af (*Das Argument*, Red.). Er det en drøm, spurgte vi os selv, eller er det virkelig sandt, at Fridays for Future bevægelsen bebuder »en ny radikal alvor, noget ubetinget hos unge, der står i fuldstændig kontrast til kravet om ironi i en pubertær fun society«, som Albrecht von der Lucke skrev i *Blätter für deutsche und internationale Politik* (3/2019).

Den oprindelige skepsis om, at denne bevægelse af overvejende »mellemlassegymnasieelever« ikke kunne påberåbe sig at repræsentere hele »den yngre generation« eller »skoleeleverne«, er i mellemtiden vejet for en anerkendende forbavselse over det verdensomspændende ekko, som appellen til alle lag og aldersgrupper i samfundet om at gå med ud på gaden den 20. september har fremkaldt tre dage før FN’s konference om klimakrisen. Fra Manhattan til Mumbai sluttede millioner op om disse demonstrationer, der blev anført af unge – en af de største manifestationer nogensinde om menneskehedens skæbne. New York blev skueplads for en af de helt sjældne fælles aktioner på tværs af grupper, hvis veje ellers er skilt alt efter uddannelse, hudfarve og religion i et opsplittet samfund. Vi følger på nettet en amatørvideo om det plenummøde, som *Students for Future* på universitetet i Leipzig har indkaldt til og går videre til tilsvarende aktioner på universiteterne i Bonn, Münster, Konstanz, Berlin – og klikker så videre ud i verden til paroler som »Climate Change« or »System Change«, hvor vi efterhånden bliver klar over, at elevbevægelsen har sat gang i en studenterbevægelse, noget, der – da de (ledende) gymnasieelever jo er morgendagens studerende – er lige så logisk, som det nu også er en historisk kendsgerning. Respekt for det!

Men at forbavses i anerkendelse er ikke det samme som ikke at stille spørgsmål. Vores yngste redaktionsmedlem udtrykte sine tvivl i betragtning af det »mediehype omkring figuren Greta Thunberg, der overøses med priser og gøres til galionsfigur for en halvhjertet »progressiv« politik af det samme establishment, der i årtier har været medansvarlig for klimakrisen.« Men så satte Thunberg med sit »*Hvor vover De?*« foran FN uden omsvøb disse halvhjertede kræfter i offentlig gabestok. Ikke så få af de kræfter, der arbejder

med klimapolitikken og må gøre det inden for former for det politiske, der som bekendt er »det muliges kunst«, reagerede med bitterhed. Havde de da ikke arbejdet for, at pigen Greta fik den ene mulighed efter den anden for at tale i prominente fora, fordi de så håbede, at hun derefter ville understøtte dem?

Spørgsmålet om hvem det er, der promoverer Greta rører ved et aspekt, der kan fremkalde tvivl om, *hvorvidt den virkelig bevæger sig*, denne ungdom, nemlig *den selv* og det i den nødvendige *historisk virksomme* bredde. Bevægelsens internetside er gennemsyret af en professionel reklameånd – der slet ikke ligner de hjemmelavede, autonome produkter »fra neden«, som man kunne se under de mange demonstrationer. Tilsvarende reklamekampagnernes udstaffering (med en hymne) og tilrettelæggelse (sejladsen uden motorkraft over Atlanterhavet). Hele kampagnens management fremstår lige så perfekt, som det er usynligt. I forbindelse med demonstrationen i Berlin den 20. september 2019 mente man at kunne genkende et reklamefirmas håndskrift i de tre figurer, der – inspireret af en scene i en spaghettiwestern – står på smeltende isblokke med løkken om halsen under en galge – med Brandenburger Tor som baggrundskulisse (det blev sagt, at bevægelsen *Extinction Rebellion* havde sørget for den). Sådanne og andre begivenheder er med til at rejse spørgsmålet om, hvor selvstændig *Fridays for Future*-bevægelsen virkelig er, og hvor autonom Greta Thunberg, som har igangsat og inspireret bevægelsen, egentlig er? Betaler bevægelsen, betaler Thunberg for imødekommenheden fra vigtige establishmentgrupper side ved at tie stille om kapitalismen? At dømme ud fra de demonstrerende elevs skilte og bannere, er der noget, der kunne tyde på det. Og hvad siger Greta selv til alt dette?

Hendes tale den 20. december 2018 ved FN's Klimakonference i polske Katowice, fremført lige så alvorligt-enkelt som klassisk i hendes præcise »kom-til-sagen«-talesprog uden for mange ord. Når man lytter til hende, synes man, at historien selv holder vejret et øjeblik. »De er ikke modne nok til at sige sandheden, som den er«, siger hun til den toneangivende politiks repræsentanter. »Selv denne byrde overlader De til os børn. (...) Vores civilisation ofres til fordel for en meget lille gruppe menneskers mulighed for fortsat at tjene uhyre store pengesummer. (...) Så længe De ikke koncentrerer Dem om det, der skal gøres, men kun om, hvad der er politisk muligt, findes der ikke noget håb.« Tilføjer man talerens stemme og ansigtsudtryk, var det en fuldkommen optræden. Teksten ville Brecht ikke kunne have skrevet meget bedre, ej heller have instrueret en bedre fremførelse. Men hvis hun skulle have skabt alt dette selv, er det tæt på et under. Greta satsede alt i disse knapt fire minutter. Om det så blot er i disse samfundspolitiske kernesætninger: »Hvis det er så umuligt at finde løsninger inden for dette system (som de mægtige fortæller os), skal vi måske ændre selve systemet.« Og afslutningsvist, farligt i populismens tidsalder: »Den virkelige magt burde tilhøre folket.«

På det naturvidenskabelige område siger Greta ikke noget nyt, men kræver blot, at man lytter til videnskabens stemme og ikke længere bedrager menneskene med løgne om situationens alvor. Hun siger og agerer dette, som var det en slags »oplevet ungdomslitteratur« på en måde, som i hvert fald den vågne del af den unge generation kan rejse sig til politisk handling ved.

Alt sammen helt perfekt, ville man umiddelbart være tilbøjelig til at tro. Alligevel havde hendes budskab behov for aktiv formidling for at blive til noget praktisk. Budskabet måtte skabes i (og af) nogle enkelte personer for virkelig at blive til – og blive til en reel bevægelse. Hertil hører de aktører, hvis navn stammer fra en særlig form for formidling, nemlig medierne. De tilbyder i bedste fald de enkelte iværksættere en scene og skaffer bevægelserne de billeder, som deres initiativ antændes af. Det eneste de forlanger til gengæld er, at der er noget spektakulært, som kan vises på skærmen, og at de får grønt lys fra mediechefernes side, så det spektakulære øjeblik kan udsendes.

Mange og modsatrettede aktører spiller med i baggrunden. Til kredsen af mentorer og fortalere hører ikke mindst de aktører, der selv venter på at blive hørt i de etablerede interessers brydekamp. De lader Greta, denne stærke fortaler, der yderligere styrkes af en stadig voksende bevægelse, komme til orde, for at hun skal udbrede kvintessensen af deres egne budskaber med fynd og klem. Som fx da Greta den 17. september 2019 fortalte medlemmerne af det amerikanske Senats klima-task-force det samme, som hun før havde sagt til andre politikere, nemlig at de ikke skulle lytte til hende, men at »De bør lytte til videnskaben«, hvorved hun henviste til FN's Verdensklimaråds rapport. Dette råd og FN selv hører til de institutioner, der skal tage sig af menneskehedens almengørlige formål – institutioner, der dog selv er gennemsyret af partikulære interesser – som finder for lidt gehør blandt de økonomisk magtfulde og hos regeringer, der frygter for deres genvalg, og som derfor selv har brug for at styrkes. Da Gretas budskab og dets store ekko blandt ungdommen og i medierne bredte sig, begyndte disse oversete institutioner at akkreditere Greta som deres ambassadør. Hermed begyndte salvelsen af denne i begyndelsen nok imponerende alvorlige, men dog stadig halvt barnlige figur – en salvelse foretaget af verdens moralsk-åndelige hovedaktører, der personificerer »verdens samvittighed« (paven, Dalai Lama, stemmer i Nobelpriskomiteen, for Tysklands vedkommende forbundspræsidenten, i Belgien universitetet i Mons, der gjorde hende til æresdoktor, og mange flere). At påstå, at »the establishment« har svaret på beskyldningen »med størst tænkelige kaliber«, »brutalt« (von der Lucke) lyder snarere ironisk i lyset af, at vi her også taler om de største kalibre blandt de (etablerede) symbolske belønningsinstanser.

Ikke kun disse instanser, men også regeringerne, som ikke er lydhøre nok over for dem, har på den ene eller anden måde hver især det problem, at de er ved at miste forbindelsen med en fremtid, der – i skikkelse af den unge generation – allerede er til stede i nutiden. At Greta adskiller sig så drastisk

fra dem, giver hende et aktionsvilligt gehør hos ungdommen, der går ud over det spirende formelle, men virkningsløse gehør hos de nævnte åndelige størrelser. Men ikke nok med det: I og med, at de unge bærer hendes budskab videre, får det tillagt en osmotisk virkning på samfundets legeme. Når hun nu tager ordet i offentligheden, udvides denne voksende bevægelses mulighedsrum samtidig med rækkevidden af den magt, som magtfaktorerne for det almene har i privatejendommens og den nationale magtpolitikens samfund.

Men i samme grad, som Greta skaffede FFF-bevægelsen et verdensomspændende ekko, svævede hun bort fra denne bevægelse, lige som hun mistede kontrollen over sit image, og hun oplevede sin opstigning til Pantheon som fremmedgørelse. Spørgsmålet er, hvordan hun atter kan vende tilbage til bevægelsens egentlige ståsted. Dette drama har *Frankfurter Allgemeine Zeitung* gjort til genstand for en overraskende leder af Alfons Kaiser (»Ein Mädchen im Widerspruch«, 27. 9. 2019, s. 1): »I begyndelsen stod hun der selv, som en tydelig og klar figur. Det hjemmelavede skilt, det alvorlige blik, de stramme fletninger, den enkle påklædning, de klare ord: Greta Thunberg behøvede ikke at blive autentisk (...). Hendes sygdom, en mild form for autisme, gør hendes optræden endnu stærkere.« Så ophøjelsen til en nærmest overnaturlig, religiøs forklaring: »Pludselig tillægger man en teenager et klarsyn, som man ellers højst forventer hos ældre.« Og her svaret på den politiske forretnings indsnævrede og hæmmede handlingsmuligheder: »Hendes optræden, især hendes 4 minutter lange vrede tale i FN (...), er effektiv som modbillede til klimaændringernes komplekse naturvidenskabelige sammenhæng – og til politikerne, der sidder fast i deres spændetrøje.« Og lederen slutter med selvstændiggørelsen af hendes image som modbillede mod hende selv: »Ikonografisk som Charlie Chaplin, Salvador Dali eller Andy Warhol«, fremstiller Kaiser hende som »en, der fra at være en modstandens ikon er på vej til at blive et popkulturelt glansbillede i vores kultur.« Summa summarum og med en skjult hilsen til den tyske youtuber Rezo: »Greta Thunberg er blevet til en super-influencer«.

Resultatet af denne karakterisering blev nogle audienser, som gjorde et stort indtryk: Modtagelse hos Obama og hos forbundskansleren – møder, hvor det kan være svært at afgøre, hvem der var til møde hos hvem, men hvor man tænker, at Greta var den inviterende part og hvor de mægtige politikeres medierådgivere var dem, der søgte efter passende optrædere i tv.

Og skole- og studenterbevægelsen? Står alle døre også åbne for dem? En modstand, der ikke møder nogen modstand? En strejke uden sanktioner? At over 80% af partiet De Grønnes vælgere synes godt om FFF-bevægelsen, overrasker lige så lidt som at de her mødes i enighed med 70% af venstrepartiet Die Linkes vælgere. Men når nu et markant flertal af FDP- og CDU-vælgerne i sommeren 2019 har samme holdning? Forholdt det sig sådan, fordi det i deres optik kun er måden at leve på og ikke måden at producere på, der er i fokus, og fordi der ikke tales eksplicit om kapitalismen?

Heller ikke Gretas vrede tale brød med denne tavshed. Også selv om hun på Davos-mødet for denne verdens mægtige atter talte om, at pengemagt og stræben efter profit ødelægger vores verden, sagde hun ikke noget andet end det paven siger, og alle er vant til, at den slags formaninger ingen følger får.

Men denne svævende tilstand kan ikke vare ved. Skal den gå over til næste trin, forskyder afgangslinjen sig ind i bevægelsen selv. Nu er det ikke nok at bygge på en karismatisk ledelse eller blot at holde ører og øjne åbne mod de samfundsmæssige naturforhold. Nu drejer det sig om at kritisere den politiske økonomi ud fra et økologisk standpunkt og kvalificere sig teoretisk på dette område. Grundlæggende må det dreje sig om at lære at omgås samfundsmæssige modsigelser, det egentlige grundlag for det, vi kalder det Politiske. Men her rejser nye spørgsmål sig.

Går bevægelsen i sig selv igen som så mange andre bevægelser, som næsten ingen længere husker? Det vil ikke ske, hvis den gør alvor af at koncentrere sig om den samlede sammenhæng mellem natur og samfund med dens asymmetriske centrale forhold mellem produktionsmåde og livsformer. For at kunne leve op til sit budskab kan bevægelsen ikke gøre lige som de »meteoriske« bevægelser (*turbamenti meteorici*), der passerer forbi med brask og bram, og hvor de herskende for det meste bare kan afvente, »at de efterhånden alle forsvinder og opløses i vores endegyldige civilisationsperiodes fred og ro« (Labriola, *Drei Versuche zur materialistischen Geschichtsauffassung*, Berlin 2018, s. 61). Vi bør lære om og af de »opstigende« bevægelser, der giver samfundet varige impulser, således som arbejderbevægelsen gjorde det i Labriolas tid (sml. *Drei Versuche*, s. 43).

Klimakrisen kræver netop en sådan revolutionær langtidsvirkning – i pagt med en dialektisk forståelse af, at den nødvendige rettidige omhu allerede er forpasset, men at alt, hvad der er nødvendigt, stadig skal gøres. Marx kædede menneskehedens almene interesser og spørgsmålet om vores fremtid sammen med proletariatet, »med risiko for ellers at gå under« (*Kapitalen*, 3. bog 2, s. 322). Og i dag rejser dette reelle spørgsmål sig, forankret i naturvidenskaben, som et tilbageslag, et backlash, af udplyndringen af vores naturlige livsbetingelser. »For klimaet« er blevet til »for fremtiden«.

Dette ene punkt: »fremtid«, defineret som en human og leveværdig fremtid, punktet om at opretholde en biotop for en menneskeværdig fremtid, fører os videre til den samlede sammenvævede helhed af samfundsmæssige forhold og handlemåder. At vinde fremtiden for den unge generation er på sin vis eksistentielt for hvert enkelt individ, og på samme tid omfatter det alle – noget, der ikke kan håndteres af den enkelte eller af små grupper. Det er det, der driver konkretiseringen fremad. Vi ser en ung generation, der gør den erfaring, at der er et fælles VI. Dette VI dannes – på den ene side – af en meget mangfoldig afvisning af trægheden i alle institutioner, og på den anden side af en følelse af og en vished om, bekræftet af de ypperste økologiske

autoriteter i verden, *at det ikke kan fortsætte på denne måde*, men frem for alt målet: den egentlig tomme fremtid, der dog nu *fyldes helt med fælles længsel, ønsker og krav*. Mange steder synes dynamikken at skabe et potentielt magtfuldt VI, der går på tværs af hidtidige afgrænsninger. Personer, der hidtil var fremmede over for hinanden, mødes nu *en marche* og udvikler en social fusionsenergi.

Det har format til at udvikle sig til en epokegørende moralsk-intellektuel reform med praktisk langtidsvirkning. Men den nødvendige handlingsevne må opstå i bevægelsen selv – i tæt forbindelse med de instanser, der også næres af bevægelsens succes. Den skal i den forbindelse være klar til at udholde en hel del, især fordi samfundet forventer at se de enkelte aktører med deres hierarkisk arrangerede og med modsatte interesser spækkede *kompetencer*, som samfundet plejer at uddele. Vil øjeblikkets enhed så forgå, som det er sket så ofte før for tidligere generationer? »Den, der ikke var socialist i sin ungdom, har ikke noget hjerte«, plejede man at sige, for så at tilføje: »og den, der er socialist som voksen, har ikke nogen forstand.«

Umiddelbart spørger man allerede nu sig selv, om denne bevægelse *overhovedet* evner at bestå politisk, når det bliver alvor. – Hvis dette spørgsmål bliver stillet inden for og gennem bevægelsen selv, ville det allerede være det første skridt på vej til, at det bliver besvaret. For allerede nu kræver bevægelsens praksis af de unge, der lige er blevet inddraget i politik, at de til en start skal udvikle de elementære former for politik og eventuelt også nye former for at begå sig politisk. I den proces kommer de i kontakt med allerede eksisterende erfaringer og håndteringer – og måske i konflikt med dem. Spørgsmål om forholdet mellem spontanitet og organisering vender tilbage, om lidenskab og forstand, om aktion og teori. Som af sig selv stilles bevægelsen over for opgaven at danne en sammenhængende og samtidig åben diskurs og i den forbindelse at fremdyrke sine egne »organiske intellektuelle«, således som Antonio Gramsci så dem, som effektivt og vedvarende fremelsker og organiserer en teoretisk refleksion af praksis, kommunikation og realisering af en samfundsmæssig bevægelse. For at kunne blive til sådanne intellektuelle i en bevægelse, mødes disse aktører i første omgang med økologiske inspiratorer og idé-givere, og senere vil de mest vågne og vidtskuende opdage og konsultere de klassiske intellektuelle i bevægelserne. For det kulturelles politik vil de opsøge Antonio Gramsci og Karl Marx for kapitalismeteorien, for blot at nævne disse to – og på den måde vil fremtidens samfund arve kritiske intellektuelle også fra denne bevægelse.

Informationer om den pågående fremvækst af organiske intellektuelle fra bevægelsens praktiske arbejde finder man i Leonie Zimmermann og Jan Sternbergs interview i RadioNetzwerk Deutschland fra marts 2019. Her interviewer de den 22-årige studerende Luisa Neubauer og den 18-årige student Jacob Blasel. De fortæller begge om en åndeløs *udvidelse af deres horisont*: »Vi lærer netop nu mindst lige så meget om planeten som om sociale dynamikker og om, hvordan man kan videreudvikle en bevægelse.

Hvordan man opnår at bringe mennesker sammen på en måde, så man kan tale fornuftigt med hinanden, selv om man ikke kender hinanden eller aldrig mødes.« Formuleringen »aldrig mødes« henviser til, at man ofte har »telefonkonferencer med over 70 deltagere og en stram dagsorden« (LN). At lede en sådan konference er »temmelig anstrengende, hver uge støder nye mennesker til. Vores budskab var fra starten af klart og tydeligt«, men »at formulere det og sende det ud til offentligheden bliver lettere fra gang til gang, der findes hele tiden bedre ord, der formidler, at sagen haster, er nødvendig og betingelsesløs« (JB). *Og så den offentlige anerkendelse ikke at forglemme:* »Det er da sjovt og mærkeligt pludselig at blive genkendt på gaden. Men det er også fedt at kunne være et forbillede for mange unge mennesker« (JB).

Er klassebaggrunden borgerlig? – »Privilegerede, ja, og det er vi også klar over. Det har at gøre med den måde, vi er vokset op på, de muligheder vi har, de uddannelsesmuligheder vi har fået. Det er utroligt, at det i Tyskland tilsyneladende er et privilegium at engagere sig« (LN).

Men har enhver egentlig råd til klimabeskyttelse? – Nej, at give afkald på kørekort og bil er »et privilegium for byområderne, på landet er det ikke sådan lige til at løse« (LN). Og derfor er spørgsmålet om, »hvordan man hurtigst muligt får politikerne til også at gøre noget, det er ikke noget langtidspjækt, det er en akut nødløsning.«

Forbundspræsidenten, kansleren og nu også mere end 14.000 videnskabsfolk har rost bevægelsen. Har De vundet? »Nå ja, lad os være ærlige. Det ser ikke godt ud, hvis man kritiserer unge mennesker, der mobiliserer for egne interesser og møder op med så kreative skilte.« Også Macron roste i begejstrede vendinger. »Men i sit åbne brev til Europa nævnte han ikke klimaet en eneste gang« (JB). »Vi har ingen grund til at stole på, at regeringen holder noget som helst. Vi to og mange andre kommer sandsynligvis til at kæmpe hele livet for, at vi får en fremtid« (LN).

Opstår der altså gennem FFF-bevægelsen – og ud af det politiske livs krise – elementer til et genfødt politisk liv? – Afgørende bliver her, om mange tusinde tager ordet. 1968'erne spurgte deres forældre om deres sammenfiltring med nazitiden. 2019'erne spørger allerede nu som teenagere deres forældre og disses omgangskreds, hvad de har gjort, og agter at gøre, imod nedbrydelsen af Jordens beboelighed og dermed for deres børns og børnebørns fremtid. Det, der ikke fandtes i 1950'erne og 1960'erne, er nu 60 år senere den udbredte, men lammende indsigt, »at det ikke kan fortsætte på denne måde«. Nu går børn på gaden den 20. september 2019, de fleste med skolens billigelse, de små elever sammen med deres lærere. De fungerer ligesom eksekutorer for en indsigt, der ikke bliver realiseret. »Det er vores tanker«, siger man halvt bevidst i establishmentkredsene, men dog ulige fordelt svarende til establishments komplekse lagdeling og spændingsfyldte segmentering.

Varer bevægelsens attraktivitet ved, vil dette spørgsmål også gøre sig gældende i »klimaforbægternes« kredse og gøre et fascistlignende bud på

problemformuleringen vanskeligere. Men i første omgang vil det nye ultra-højre med dets ›völkische‹ del og dens porøse periferi udnytte temaet, altså ændringen af forholdene for fremtidens skyld, til blodige voldsaktioner, der opsplitter samfundet. Hvis kløften mellem det økologiske og det socialøkonomiske spørgsmål ikke kan løses med en overbevisende Green New Deal, kunne et brutalt højreorienteret tilbageslag være følgen. Men også bortset fra det må man forvente, at iscenesættelsen med isblokkene foran Brandenburger Tor kan blive allegorien for, at velkomstkulturen smelter væk under fødderne på FFF-bevægelsen i den grad, den ikke kun bliver politisk duelig, men også kapitalismekritisk. Og det bliver den nødt til at blive, så snart den støder på uforeneligheden mellem den kapitalistiske håndtering af det samfundsmæssige stofskifte mellem menneske og natur – og bevægelsens egne mål; for disse mål må bevægelsen frigøre sig og stå på egne ben. På samme måde gik det i sin tid med anti-atomvåbenbevægelsen, da SPD og fagbevægelsen droppede den, fordi deres kalkulerings af en valgsejr ikke gik i opfyldelse, og også vi derefter måtte foretage den lange march videre frem gennem historien på egne ben.

Haug's marxisme. En skitse

Af Detlef Siegfried

Dette rids er skrevet ikke fra et filosofisk eller litterært, men fra et historiografisk perspektiv, der betragter de intellektuelle som aktører inden for et politisk-socialt felt, som har en interesse i at give de idéer, de er med til at producere, gennemslagskraft i det offentlige rum.

Da mediernes tilstedeværelse er uundværlig for dette, spiller de medier, som de bruger til at popularisere deres holdninger, en central rolle. I det følgende vil jeg kort skitsere den rolle, som Wolfgang Fritz Haug og hans kreds spillede for den popularisering af marxismen, som havde sin storhedstid mellem 1960'erne og 1980'erne ved at inddrage mediernes rolle - ikke mindst tidsskriftet *Das Argument*, som Haug grundlagde i 1959. Det ligger i karakteren af en historiografisk indplacering, at der også fremkommer aspekter, som må betragtes kritisk i tilbageblik.

Das Argument, der var tæt forbundet med de sociale og politiske bevægelser i den nævnte periode, var i begyndelsen påvirket især af bevægelsen mod atomoprustningen og senere af studenterbevægelsen og dens udløbere. Dermed var tidsskriftet en del af et medieensemble, der især i løbet af 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne blomstrede, dannede rammen for venstrefløjens diskussioner og bragte samfundskritiske, især marxistiske idéer ud til befolkningen. (1) Det vigtigste blad for et bredere publikum var *Konkret*, de vigtigste tidsskrifter for den unge intelligentsia ud over *Das Argument* også *Kursbuch*, *die alternative* og *Probleme des Klassenkampfes*. (2) Især i de første år afspejlede *Das Argument* udviklingen i det nye venstre, som havde brudt med stalinismen, men som holdt fast ved en position til venstre for socialdemokratiet. Haugs udvikling fra eksistentialismen til Frankfurterskolen og endelig til marxismen kan spores i tidsskriftet. Haug var og forblev redaktør, men udviklingen af hans teori var resultatet af en kollektiv proces. I de første år kan man således næppe undervurdere indflydelsen fra filosofen Günter Anders, som introducerede ideer fra Frankfurterskolen i tidsskriftet. Gennem Margherita von Brentano og Peter Fuhrt blev *Das Argument* et centralt sted for debatten om fascismen, og samarbejdet med medarbejdere af Marburgs professor i politologi Wolfgang Abendroth bestemte debatten om kolonialismen. En vigtig katalysator for den videre udvikling var den tidlige beskæftigelse med emnet seksualitet og emancipation, formidlet af Herbert Marcuse, som ud over at være en vigtig impuls giver omkring emneområdet seksualitet, undertrykkelse og emancipation, samtidig også var genstand for en principiel kritik fra Haugs side. Denne kritik skulle blive skelsættende for hans egen fremtidige

filosofiske udvikling. Ud over de eksistentiale rødder førte diskussionen om Marcuses idéer Haug og *Argument*-redaktørerne til at komme til Marx ud fra et kulturelt perspektiv. De afviste en økonomistisk fortolkning af marxismen og gjorde den kulturelle dimension stærk - en linje, der skulle blive den centrale kontinuitetsfaktor i Haugs marxisme. At der var tale om en kollektiv søgebevægelse fremgår især af det faktum, at tidsskriftet blev ledsaget og forberedt af en diskussionskreds, *Argument-Clubben*, som især havde beskæftiget sig med de kulturelle betingelser for fascismens opståen og så paralleller i nutiden. En autoritær opdragelse kombineret med distraktion gennem forbrug og mediemanipulation havde ført til, at folk ikke længere var i stand til at gennemskue deres situation. Nu gjaldt det om at gennembryde dette blændværk og at oplyse borgerne.

Marxismens betydning i samtiden fremgår af denne tankegang. Den var på ingen måde blot et modefænomen eller noget, der blev påført humaniora og samfundsvidenskab udefra. Marxismen blev snarere af nogle unge vesttyske intellektuelle betragtet som en hidtil undertrykt "måde at forstå moderniseringsprocessen på", som den berlinske litteraturforsker Helmut Peitsch udtrykte det. (3) I betragtning af den kraft, hvormed omvæltningerne i alle samfundets ender ændrede virkeligheden, var henvisningen til marxismen nærliggende. For kategorierne af indadvendthed, tilbagetrækning i privatsfæren, men også en bagudrettet kulturkritik kunne ikke længere klare den nye blanding af samfundsforandringer, politisering og hedonisme. Frem for alt reducerede marxismen ikke de intellektuelles rolle til bare at kommentere samtiden, men muliggjorde og krævede deres indgriben i historiens gang.

Emnet forbrug lod Haug ikke slippe. Som en teoretisk refleks på inflationen af farverige kendsgerninger i 1960'ernes forbrugerverden præsenterede han i 1971 med *Kritik der Warenästhetik* i landets fornemmeste forlag Suhrkamp en marxistisk analyse af det "smukke udseende" af kapitalistiske varer fra design til reklame. (4) Haug, der siden begyndelsen af 1960'erne havde publiceret om dette emne i *Argument*, fremlagde dermed et første systematisk forklaringsforsøg, hvorefter købsmotivationen udløstes af et "æstetisk løfte om brugsværdi": Den konstante æstetiske innovation øgede varens bytteværdi, men udøvede også en skjult dominans og ændrede de menneskelige behov. Ved at bruge eksemplet med Rolling Stones LP *Sticky Fingers*, der udkom i 1971, og hvis omslag viste en jeansklædt mandlig underkrop, demonstrerede Haug det uopfyldte løfte: Ingen kunne modstå fristelsen til at åbne den ægte lynlås, som Andy Warhol havde monteret her, men bag den var der - ingenting. Haugs "vareæstetik" fandt et bredt ekko og

udløste en række praktiske initiativer, ikke mindst af pædagogisk karakter. (5) Den store tilslutning var også et udtryk for den stigende bevidsthed om det der kaldtes "Grænser for vækst". Økologibevægelsen, der begyndte i de tidlige 1970'ere og i høj grad blev støttet af unge mennesker, omsatte den teoretiske kritik af spild, som lå til grund for "smid-væk-samfundet", til praktisk handling. Kunsthistorikeren Diethart Kerbs roste Haugs bog som et marxistisk standardværk om emnet, men problematiserede, at med dekonstruktionen af det "smukke udseende" kunne det sanselige i sig selv afvises: "Den tyske venstrefløjs allerede meget splittede forhold til æstetisk og erotisk nydelse ville blive endnu mere antagonistisk - den permanente forbindelse mellem kapitalisme og hedonisme på den ene side og socialisme og asketisme på den anden side ville jo også blive cementeret fra venstre". (6)

Kerbs' kritik tyder på, at Haugs begreb allerede dengang var kontroversielt, og set fra nutidens perspektiv, hvor varernes hverdagsverden er blevet allestedsnærværende, men også vores omgang med den mere rutinepræget og samtidigt mere reflekteret, indeholder hans bog måske ikke længere forfærdelig meget nyt. Siden slutningen af 1970'erne er bl.a. Haugs tanker om vareæstetikken hen ad vejen indgået i en slags moderat-kritisk hverdagsbevidsthed i mere konsum-skeptisk og økologisk indstillede dele af offentligheden. Folk er i al almindelighed blevet mere bevidste om vareæstetikens funktion og virkninger end det var tilfældet hos efterkrigsbørnene fra 68-generationen, der udgjorde størsteparten af bogens sensationelt store læserskare i årene umiddelbart efter den først var udkommet i 1971. Set fra et historisk perspektiv er den ikke mindst vigtig som en sonde i en tid, hvor venstrefløjen på en eller anden måde måtte finde mening med den samtidige fremkomst af masseforbrug og politisering. (7)

Jeg vil gerne nævne et andet punkt, som kunne give anledning til en afbalanceret vurdering. Det første dansksprogede bind af Haugs skrifter udkom i 2013 i anledningen af, at RUC havde besluttet at tildele ham en æresdokortitel. Selvfølgelig skulle Haugs fortjenester fremhæves, og det var rigeligt grund for. Sådan skal også Klaus Schultes ros forstås, hvis han i indledningen skriver, at Haug havde "placeret sig lige langt fra 60ernes og 70ernes akademiske elfenbenstårnsmarxisme og fra officialmarxismen made in East German og Sovjetunionen". (8) Men det er måske alligevel en sandhed, der skal tages med et gran salt. For i 1970'erne blev Haugs tidsskrift *Das Argument* anset for at stå DKP meget nær. En ikke nødvendigvis repræsentativ, men ikke desto mindre slående indikator for dette er, at det konservative dagblad *Die Welt* beskrev den nyudnævnte professor som "Moskvas mand nummer et for universitetspolitikken i Vestberlin". (9)

Faktisk var DKP's indflydelse åbenlys i tidsskriftet fra slutningen af 1970 og frem og sørgede for, at *Arguments* koncept om "videnskab som politik" "nu blev grundigt forstået som en praktisk tjeneste for den revolutionære sag", som historikeren David Bebnowski udtrykker det. (10)

I 1974/75 tog *Das Argument* f.eks. Lenins parti i en strid om genspejlingsteorien og tog dermed stilling mod hans kritikere som f.eks. Karl Korsch. Men samtidigt kan man også iagttage en afstandtagen fra dogmatiske holdninger. Haug havde siden 1973 vendt sig mod troen på marxistiske klassikere og åbnede sig siden slutningen af 1970'erne mere for eurokommunistiske holdninger og dermed for Antonio Gramscis politiske teori. Dette kan f.eks. illustreres ved Haugs stilling til Peter Weiss' epokegørende roman "Modstandens æstetik", som skildrer den tyske og internationale arbejderbevægelses historie fra et antistalinistisk perspektiv nedefra, og som Haug var en af de mest aktive propagandister for. Haug havde i sinde, som han skrev til Weiss, at indarbejde romanen "i vores 'anden kultur', at *bruge* den, på ingen måde at overlade den til germanisterne". (11)

"Anden kultur" - det betød en alternativ kultur, der blev sat over for en formodet "første", borgerligt domineret hegemonisk kultur. For det første bliver det klart, at Haug vil bruge "modstandens æstetik" til refleksion og politisk praksis for en venstrefløj, der stræbte efter kulturelt hegemoni. For det andet skulle arbejdere inddrages, hvilket han gentagne gange understregede. Haugs hensigt var helt på linje med Peter Weiss, som allerede i 1977 havde skrevet til germanisten Klaus Scherpe, at han i løbet af mange år havde "udviklet ideen om en proletarisk klasse - som også defineret af Gramsci - (i en vis forstand også af Brecht), hvor grænserne mellem manuelt og intellektuelt arbejde sprænges, og som nu også svarer til synspunkterne inden for de kommunistiske partier i Frankrig, Italien, Spanien, Sverige". Og Weiss videre: "Jeg ser ikke noget paradoks i, at de unge arbejdere i min bog beskæftiger sig med emner, som ikke kun ifølge borgerlige, men ofte også socialistiske synspunkter er for 'høje' for deres uddannelsesniveau. Tværtimod, hvis jeg vil henvise til en 'videnskabelig tidsalder', kan intet være differentieret nok for dem. Alene det faktum, at disse arbejdere beskæftiger sig med materiale, som hidtil har været forbeholdt akademisk kunstteori og litteraturteori, siger, at de *ubetinget må have ret til disse ting.*" (12) Dette var ideelt tænkt og helt i tråd med Haugs koncept, som henviste til Gramsci. I hvilket omfang arbejdere rent faktisk bøjede sig over mammutværket er dermed naturligvis ikke sagt. I hvert fald blev der på den 2. Volksuni Westberlin i 1981, som Haug havde oprettet efter forbillede af Folkuniversitet, der blev organiseret af Venstrepartiet/kommunisterne i

Stockholm, afholdt et arrangement "Læs Peter Weiss!", annonceret som et "Volksuniprojekt af fagforeningsfolk".

Ved årtiskiftet fra 1970'erne til 1980'erne spillede det fragmentariske, tænkningen i modsætninger, det inkonsekvente en vigtig rolle i den intellektuelle debat, også i marxistiske kredse. I den famlende usikkerhed, der afspejlede sig i den konstante afvejning af mulige politiske skridt og i evalueringen af det skete, repræsenterede Peter Weiss' roman netop en holdning, som allerede i årevis var blevet praktiseret i de ikke-stalinistiske kommunistiske partier i Europa. Haug så netop dette som en væsentlig fortjeneste ved Weiss' roman og rådede til at undgå en overidentifikation med værket og forfatteren: "Vi må ikke kanonisere, ikke absolutisere. Det er æstetikken for et nyt projekt, som ikke længere er monolitisk, men som inddrager uenighed og uforløsthed i sit konstruktionsprincip. Den udvikler bevægelsesformer af en modsigelse, der accepteres som vital." (13) Det er ikke underligt, at Haug fra midten af 1980'erne var en af hovedpersonerne på den vesttyske venstrefløj til fordel for Gorbatsjov, hvis projekt med "glasnost" og "perestrojka" lovede en fornyelse af Sovjet. (14) David Bebnowski daterer Haugs brud med DKP og SEW til året 1984, da han propagerede for begrebet "plural marxisme", og DKP brugte en hel antologi på at tage afstand fra Haug. (15) Det forekommer mig, at man kan lære meget om den vesttyske og vestberlinske venstrefløjs historie, hvis man oparbejder disse brud. Ikke mindst fordi de fremhæver post-stalinismens centrale problem, nemlig konflikten om demokratiets og ytringsfrihedens rolle, uden hvilken en socialisme, der er dette navn værdig, ikke kan eksistere.

Noter:

1 Om de intellektuelles rolle i vesttyske medier se Axel Schildt, *Medien-Intellektuelle in der Bundesrepublik*, udgivet af Gabriele Kandzora og Detlef Siegfried, Göttingen 2020.

2 Detlef Siegfried, *Time Is on My Side. Konsum und Politik in der westdeutschen Jugendkultur der 60er Jahre*, Göttingen 2022, s. 281ff. og 525ff.; Moritz Neuffer, *Die journalistische Form der Theorie. Die Zeitschrift „alternative“, 1958–1982*, Göttingen 2021; Kristof Niese, *„Vademekum“ der Protestbewegung? Transnationale Vermittlungen durch das Kursbuch von 1965 bis 1975*, Baden-Baden 2017.

3 Helmut Peitsch, *„Warum wird so einer Marxist?“ Zur Entdeckung des Marxismus durch bundesrepublikanische*

Nachwuchsliteraturwissenschaftler, i: Rainer Rosenberg/Inge Münz-Koenen/Petra Boden (red.), *Der Geist der Unruhe*. 1968 im Vergleich Wissenschaft – Literatur – Medien, Berlin 2000, s. 125-151, her s. 127.

4 Wolfgang Fritz Haug, *Kritik der Warenästhetik*, Frankfurt am Main 1971.

5 En anmelder talte i „Konkret“ om et „analytisk vendepunkt i det tyske ’nye venstre’“ (Konkret, no. 5, 24.2.1972, s. 54).

6 Således hans anmeldelse fra begyndelsen af 1972, trykt i Diethart Kerbs, *Design, Kosmetik, Mode, Werbung – manipulerede Sinnlichkeit ohne Sinn? Zur Grundlegung einer Kritik der Warenästhetik*, i: Wolfgang Fritz Haug (red.), *Warenästhetik. Beiträge zur Diskussion, Weiterentwicklung und Vermittlung ihrer Kritik*, Frankfurt am Main 1975, s. 69-83, citat s. 74. I hvor høj grad den i løbet af 1960erne eskalerende forbrugerisme og politiske radikaliserings havde påvirket Haug, fremgår f.eks. af, at han så sent som i 1963 i et essay i ”Arguments” fokusnummer ”Massemedier og manipulation” selv havde talt imod en ”negation af det sanselige”: Wolfgang Fritz Haug, *Zur Ästhetik von Manipulation*, in: *Das Argument*, Nr. 25 v. Mai/Juni 1963, s. 23-36, s. 35.

7 En aktualisering af analysen findes i værkets nyskrevne udgave: Wolfgang Fritz Haug, *Kritik der Warenästhetik. Gefolgt von Warenästhetik im High-Tech-Kapitalismus*, Frankfurt am Main 2009.

8 Klaus Schulte, *Indledningen*, i: Wolfgang Fritz Haug, *At filosofere fra neden. Udvalgte artikler 1971-2010*, redigeret af Klaus Schulte, Roskilde 2013, s. v-xiii, her s. v.

9 Cit. efter David Bebnowski, *Kämpfe mit Marx. Neue Linke und akademischer Marxismus in den Zeitschriften Das Argument und PROKLA 1959-1976*, Göttingen 2021, s. 372.

10 Ibid., s. 286. Bebnowski analyserer forholdet mellem ”Das Argument” og DKP/SEW indgående fx s. 266ff., s. 312ff. mm.

11 W.F. Haug an Peter Weiss, 17.11.1981, *Archiv der Akademie der Künste*, Berlin, Peter-Weiss-Archiv, 483.

12 Peter Weiss an Klaus Scherpe, 2.7.1977, *Archiv der Akademie der Künste*, Berlin, Peter-Weiss-Archiv, 971.

13 Wolfgang Fritz Haug, *Vorschläge zur Aneignung der „Ästhetik des Widerstands“*, in: Karl-Heinz Götze/Klaus R. Scherpe (red.), *Die „Ästhetik*

des Widerstands“ lesen. Über Peter Weiss (= Argument Sonderband 75), Berlin 1981, s. 29-40, her s. 32.

14 Wolfgang Fritz Haug, Versuch, beim täglichen Verlieren des Bodens unter den Füßen neuen Grund zu gewinnen. Das Perestojka-Journal, Hamburg 1990.

15 Bebnowski, Kämpfe mit Marx, s. 420.

Wolfgang Fritz Haug og praxisfilosofien

Gert Sørensen

(Præsentation af W.F. Haug, Det praksisfilosofiske blik fra neden. Bidrag 2007-2021, ved et arrangement på Institut for Engelsk, Germansk og Romansk, Københavns Universitet, den 24. maj 2023)

Når vi tænker på de store filosofiske traditioner i Europa ned igennem kulturhistorien, er der næppe tvivl om, at det er Tyskland, Frankrig og England, der har tegnet billedet. Italienernes bidrag har aldrig haft helt samme status. Antagelsen har vel været, at italiensk tænkning bare var en afglans af, hvad der tænktes i de førende lande. I Frankrig spærrede (først Sartres og de Beauvoirs eksistentialisme og derefter?) Althusser-skolens strukturalisme for Gramscis praxisfilosofi. Althusser-eleven Christine Buci-Glucksmann ændrede på det med sin bog om Gramsci og staten fra 1975. Det er mit indtryk, at udbredelse i Tyskland også kom relativt sent. Haug vender så op og ned på disse forestillinger og forudfattede meninger.

Grundlæggende er det Haugs arbejdshypotese, at når det kommer til arven efter Marx, finder man de mest produktive arvtagere i Italien med traditionen fra Antonio Labriola til Antonio Gramsci. De to dækker årene fra midten af 1890'erne, da Labriola publicerer sine tre store Marx-afhandlinger, og frem til midten af 1930'erne, da sygdom tvinger Gramsci til at opgive at skrive videre på de såkaldte *Fængselsoptegnelser*. Det er i disse fire årtier, at den såkaldte praxisfilosofi eller praksisfilosofi, som oversætter her foretrækker, bliver til. Sætter vi offentlighedsdelen af Gramscis skrifter fra slutningen af 1940erne og deres virkningshistorie op igennem efterkrigstiden, bliver der tale om den mest dramatiske periode i Europas nyere historie.

Man kan naturligvis også spørge, om der går en ubrudt linje mellem Labriola og Gramsci. Det er et spørgsmål, som Haug også tager op (1) og hælder til den opfattelse, at der er en høj grad af kontinuitet mellem de to. Jeg vil dog mene, at bagom denne kontinuitet, markerer de to forskellige udviklingstrin i selve praxisfilosofien, nogle begrebslige accentforskydninger, der først og fremmest skyldes de markante ændringer i den sociale og politiske kontekst fra århundredets skift og frem til Første Verdenskrig, Den Russiske Revolution, Fascismen, Stalinismen og Amerikanismen. Allerede betydningen for Gramsci af Benedetto Croce og Niccolò Machiavellis forfatterskaber gør en forskel mellem de to.

Man kan så sige, at også i Haugs tilfælde, er det jo Marx, der dikterer opgaven, mens det der gør de to italienere interessante for ham er netop, at de har forstået arven fra Marx rigtigere end andre. Man kan så hævde, at, når Labriola-Gramsci opfanger signaler fra Marx og arbejder videre på dem,

hænger det sammen med, at der i den italienske tænkning i forvejen er en særlig lydhørhed, en særlig sensibilitet til stede.

Det er den napolitanske filosof Roberto Esposito, der de seneste år har eksponeret nogle træk ved den italienske tænkning, der igen lægger op til en nuancering af det vante hierarki i europæisk tænkning. I bogen *Pensiero vivente* slår Esposito ned på, hvad han kalder “den komplette historicering” som et afgørende træk ved den italienske tænkning. Dermed henviser han ikke bare til, at der i den italienske tænkning er en bevidsthed til stede om tænkningens historiske karakter, men også til, at der kan spores en tendens “til at gøre sig [...] til en ‘tanke, der bliver til i handling’ [*pensiero in atto*] – i betydningen både af aktion og aktualitet”. Esposito slår her ned på, hvorledes denne tænkning indsætter mennesket i en “verdensgørelse” (*mondializzazione*), dvs. i en historisk og politisk proces, der verdensgør eller verdsliggør og giver mennesket en plads i denne verden i forhold til andre mennesker og til naturen og omgivelserne. Der lægges i dette perspektiv op til en afvisning af enhver form for dualisme, der måtte operere med en metafysisk forståelse af en hinsides og transcendent øvre verden af forudetablerede ‘sandheder’ over for en nedre verden, hvori meninger og domme er fremherskende. Esposito plæderer i stedet for en absolut immanens eller dennesidighed, der ledsager og forstærker menneskets verdensgørelse: “For at blive verden, for at til-egne sig magt i verden må den filosofiske viden på en eller anden måde overskride sig selv og inkorporere sit eget andet – det som i almindelighed bliver betragtet som ‘det ikke-filosofiske’. Ved at bryde med en i traditionel forstand intellektualistisk opfattelse knytter den italienske tænkning i 1900-tallet sig igen til sin egen genealogis dybe karaktertræk. Og dette ikke kun fordi den fuldbyrder den tilbøjelighed til det praktiske, eller til det civile, som kendetegner denne tilbøjelighed allerede i udgangspunktet. Men også fordi den leverer et radikalt svar på det spørgsmål, som blev stillet på dramatisk vis i perioden forud, vedrørende det uovervindelige skel mellem ‘videnskab og liv’ – vedrørende den overvægt, som dette sidste udviser i forhold til alle forsøgene på begrebsligt at forstå det” (2).

Haug anliggende er at genoptage en Marx-reception, der efter hans opfattelse marginaliseres ikke bare i Anden Internationale men også i Tredje Internationale (Komintern). Således konstaterer Haug, at Labriolas filosofiske bestræbelser på at tænke ud over den traditionelle materialisme måtte vige for den linje, som som den russiske marxistiske filosof Plekhanov repræsenterede. Labriolas samarbejde med *Neue Zeit* ophørte da også, som Haug påpeger flere steder. For sit vedkommende gjorde Gramsci, der i første halvdel af 1920erne selv blev skolet i Kominterns politiske kultur, op med denne ideologiske bagage og afviste Nikolaj Bukharins reduktion af arven fra Marx til ren sociologi i en folkelig håndbog i de sager, der udkom på russisk

i 1921 og fik mange genoptryk og oversættelser og derfor var med til at præge en kommunistisk elites magtkultur.

Overhovedet er det karakteristisk, at i Gramscis *Optegnelser* spiller Den Russiske Revolution ikke samme rolle som historisk vendepunkt, som den gjorde i Kominterns selvforståelse. I stedet er det fascismen og den amerikanske model, amerikanismen, der for Gramsci definerer de nye skillelinjer. Det er derfor en ganske anden filosofisk såvel som politisk-kulturel optik, der forskyder sig langs linjen fra Labriola til Gramsci.

For mig som først og fremmest italianist har det derfor været meget stimulerende at læse udvalget her af Haugs bidrag. Der er naturligvis mange ting i spil hos Haug. Men når det gælder de to italienere, hæfter jeg mig ved, at der hos Haug er to hovedtemaer, der motiverer hans beskæftigelse med Labriolas og Gramscis praxisfilosofi: 1. Deres genindsættelse af filosofiens fortrinsstilling, efter at marxismen-leninismen havde reduceret den til noget i retning af en sociologi. 2. Objektivismekritikken og overvindelsen af det nedarvede filosofiske skel mellem materialisme og idealisme og disse -ismers indbyggede dualisme.

I et opslag i sine *Optegnelser* fremhæver Gramsci Labriolas originalitet og nødvendigheden af at vende tilbage til hans nærmest glemte afhandlinger, skrevet mellem 1895 og 1898 (3). Labriola havde en tæt korrespondance med Engels. Det er også årene, der begynder at tegne marxismens første krise' og den store revisionismedebat med Bernstein, Sorel og Croce som penneførere. Sidstnævnte Croce var elev af Labriola, men brød med marxismen. Ikke desto mindre bidrog Croce til at få Labriola tre store afhandlinger i omløb og gjorde det igen i 1938, midt under fascismen. Denne sene udgave havde da også et efterskrift, der proklamerede den teoretiske marxismes død i Italien i årene 1895-1900; men Croces udgave fik en stor virkningshistorie og fremskyndede allerede ved genudgivelsen i 1938 en fornyet interesse for Labriola blandt de unge generationer, der efter krigen skulle tegne en ny kommunistisk intellegentsia i og omkring Det Italienske Kommunistparti, PCI.

Haug skriver, at Engels sendte sin *Ludwig Feuerbach og den klassiske tyske filosofis udgang* til Labriola, da den udkom i 1888 med et appendiks, der indeholdt en første udgivelse af Marx' *Feuerbach-teser* fra 1845-46 (4). Haug understreger, at netop disse teser og deres opgør med det, som Gramsci i forlængelse af Benedetto Croce kaldte den metafysiske materialisme, er helt afgørende for Labriolas praxisfilosofi. Han kalder *Teserne* for en af Labriolas kildetekster, der så at sige bliver 'recyclet' i Labriolas værker. Inspirationen på dette punkt fra Marx er dog mere indirekte påviselig. Måske kunne Haug godt have elaboreret lidt mere på det konkrete gennemslag af *Teserne* hos Labriola, ikke mindst fordi netop kildeteksters genanvendelse spiller en central rolle i eksempelvis Gramscis eget begrebsudviklingsarbejde. Der kan

da også hos Gramsci spores en mere proaktiv tilgang til *Teserne*, som han tilmed oversætter.

Labriola skal have klandret Engels for i sin materialisme ikke rigtigt at følge op på nytænkningen af den materialistiske historieopfattelse i *Teserne*. Engels er efter Labriolas opfattelse for låst fast i den klassiske filosofiske dualisme mellem subjekt og objekt, teori og praksis, idealisme og materialisme. Gramsci er på dette punkt mere direkte i kritikken end Labriola, når han et sted anklager Engels for mange af de fejltagelser, som Bukharin senere gør sig skyldig i (5).

Et sted skriver Labriola, at der samtidig med en intellektuel revolution i hans egen tid, hvori han mener, at man opererer med "absolut objektive processer i menneskets historie", indtræffer en anden intellektuel revolution, der hævder "at *historicere* den fysiske natur" (6). Dette sidste udsagn er så mere i overensstemmelse med Labriolas eget anliggende. Det er tydeligvis i dette regi, med afsæt i dette aksiom, som Haug kalder det (7), at Labriola og med ham også Gramsci tænker deres praxisfilosofi. Der ligger heri en forestilling om, at der ikke er noget en gang givet, en gang sket, der ikke befinder sig under dannelse og tilblivelse. Der er aldrig noget, der forbliver statisk. Alt er under bestandig forandring, i proces (8).

I forlængelse heraf er Labriola også lidt forsigtig i sine forudsigelser af, hvilken retning historien så tager, når det kan være svært at identificere nogle absolut objektive historiske lovmæssigheder. Jeg kan derfor godt savne hos Haug en diskussion af Labriolas begreb *la previsione morfologica* (den morfologiske forudsigelse), som Labriola introducerer allerede i den første af de tre afhandlinger, der handler om *Det kommunistiske Manifest*. Her hedder det: "Den form for forudsigelse, som *Manifestet* for første gang hentydede til, var ikke kronologisk, i retning af en forudannoncering eller af et løfte; men den var med et ord, som efter min mening udtrykker det hele kortfattet, *morfologisk*" (9), dvs. fremtiden anskues som mulige scenarier, kunne man måske oversætte det til.

Der er ingen tvivl om, at Haug anskuer praxisfilosofien i et dynamisk perspektiv og understreger dens resiliente karakter. Det så man også i Gramscis evne til at tilpasse praxisfilosofien til sin egen tid, præget af Første Verdenskrig, Den Russiske Revolution, Fascismen, Stalinismen og Amerikanismen. Og Haug viser det i det store afsnit, der har Jason W Moore som omdrejningspunkt og integrerer praxisfilosofien med dennes verdensøkologiske tilgang. Man kan måske sige, at den amalgamerende, der her sker over længere tid, fra Labriolas samtid og frem til i dag, realiseres ved, at der aktiveres nogle accentforskydninger i det praxisfilosofiske begrebskompleks. Lad mig give et eksempel. Jeg opfatter ikke umiddelbart Labriola som specielt økologisk sindet. Det ville nærme sig anakronien. I

samme omfang havde han heller ikke eller kunne ikke have blik for fænomener som fascismen og amerikanismen, som Gramsci havde det.

Men ikke desto mindre finder man hos Labriola nogle formuleringer, der kan danne basis for de nævnte accentforskydninger og ajourføringer og dermed begrunde praxisfilosofiens fortsatte relevans. Således hedder det hos Labriola, at “menneskene, der lever socialt, kan ikke undgå også at leve i naturen. De er dog ikke knyttet til den som dyrene, fordi de lever på et kunstigt terræn..... Men naturen er altid den umiddelbare undergrund under det kunstige terræn og det område, der omslutter os alle. Mellem os som sociale dyr og naturen har teknikken indføjet nogle formidlinger, der forandrer og omdirigerer eller afværger de naturlige påvirkninger, men derved har den ikke udelukket deres virkeevne [*efficacia*], tværtimod, mærker vi den hele tiden” (10). I forlængelse heraf taler Gramsci netop om praxisfilosofiens absolutte jordiskhed (11). Og dermed er vi fremme ved en ny begyndelse for praxisfilosofien.

- (1) Haug, 2023, s. 89.
- (2) Esposito, 2010, s. 150.
- (3) Gramsci, 1929-35, s. 225. Se Labriola, 1895, 1896, 1898.
- (4) Haug, 2023, s. 78.
- (5) Gramsci, 1929-35, s. 211.
- (6) Labriola, 1898, s. 208.
- (7) Haug, 2023, s. 159.
- (8) Id., s 112.
- (9) Labriola, 1895, s. 35.
- (10) Id., 1896, s. 147-48. Se også Haug, 2023, s. 113.
- (11) Gramsci, 1929-35, s. 201.

Anvendt litteratur:

Esposito, Roberto (2010), *Il pensiero vivente*, Torino: Einaudi.

Gramsci, Antonio (1929-35), *Fængselsoptegnelser* (red., da.overs., komm. ved Gert Sørensen), København: Museum Tusulanums Forlag, 1991.

Haug, Wolfgang Fritz (2023), *Det praksisfilosofiske blik fra neden. Bidrag 2007-2021* (red. og da.overs. Klaus Schulte, Rolf Czeskleba-Dupont og Hartmut Haberland), København: Selskabet for Arbejderhistorie.

Labriola, Antonio (1895), *In memoria del Manifesto dei Comunisti*. Genoptrykt i Id., *Saggi sul materialismo storico* (red. Valentino Gerratana & Augusto Guerra), Rom: Editori Riuniti, 1964.

- (1896), *Del materialismo storico*. Genoptrykt i Ibid.
- (1898), *Discorrendo di socialismo e filosofia*. Genoptrykt i Ibid.

En bevægelse for fremtiden.

Af Rolf Czeskleba-Dupont og Klaus Schulte

Denne tekst er skrevet som indledning til den efterfølgende artikel af W.F. Haug, som på sin side er et uddrag fra antologien Det praksisfilosofiske blik fra neden (SFAHs forlag, København 2023).

I 2019, på det foreløbige højdepunkt for den ungdomsbevægede klimakamp, afslutter Wolfgang Fritz Haug sine *Overvejelser i anledning af Fridays for Future* med denne spådom: ”Hvis kløften mellem det økologiske og det socialøkonomiske spørgsmål ikke kan løses med en overbevisende Green New Deal, kunne et brutalt højreorienteret tilbageslag være følgen.” Som vi ved bedre i dag end både Haug og vi var i stand til for fire år siden, har det endnu længere udsigter med en overbevisende Green New Deal end det måtte hæve været tilfældet den gang.

Og advarselstegnene på et muligt højreorienteret tilbageslag findes ikke kun hos AFD i Tyskland. ”De britiske konservative forsøger at trække klimapolitikken ind i en polariserende kulturkrig”, skriver Information den 14. august 2023. Her ”anklagede energiminister Grant Shapps...Labour for at holde med den ’kriminelle økopøbel’”.

Denne hidsige sprogløst gør det kun mere aktuelt at tage overvejelser fra en erfaren venstrefløjs-teoretiker op til debat.

Man skal bare huske: Haugs tekst handler, meget overordnet sagt, om et (endnu) uafklaret, men både lærenem og faktisk undervejs hurtigt lærende og derfor håb-indgydende ungdommelig massebevægelse, som havde taget hurtigt fart i 2019: Den er altså skrevet hinsides den historisk skelsættende tærskel, der udgøres af det Corona-betingede back-lash for næsten al ikke pandemirelateret politisk og kollektiv civilsamfundsmæssig aktivitet og frem for alt før 'Zeitenwende'-bellicismen i kølvandet af den russiske invasion af Ukraine den 24. februar 2022.

Nu, fire år efter Haug gjorde sig sine både begejstrede men også kritiske og i nogens nutidige øjne lige lovlig bedrevidende og patroniserende (1) *Overvejelser...*, er det ved at lykkes for den herskende blok i de fleste ’vestlige’ lande at kanalisere en masse politisk energi væk fra de nødvendige tilløb til en både mere eftertænksomt-videnskabsbaseret og desto mere beslutsom kapitalismeskæptisk bekæmpelse af klimakatastrofen og til en social bæredygtig omstilling af samfundsøkonomien i form af en overbevisende New Green Deal. Det sker paradoksalt nok til fordel for det stik modsatte: en medie-hypet profitmaksimerende milliardoprustning med statsgaranteret løbende efterspørgsel efter stadig flere og nye våben på grund af krigen i (og om) Ukraine. Foruden tab af menneskeliv, social elendighed

og ødelæggelse af både privat ejendom og offentlige materielle goder har denne krig allerede nu medført fødevarekriser i det globale syd samt gigantiske miljø- og klimaskader med udgangspunkt i krigsområderne og deres regionale omgivelser i det østlige Mellemeuropa, men med uundgåelig global rækkevidde. Dette er en udfordring, ikke kun til modstanderne af krig som på nogen måde forsvarligt middel til at løse internationale politiske konflikter mellem moderne stater, men så sandelig også til alle, skulle man mene, der kæmper mod den truende globale miljø- og klimakatastrofe og for overgangen til en bæredygtig måde, hvorpå det samfundsmæssige menneskenatur-stofskifte kan indrettes.

Men så enkelt er det ikke: Den dramatiske skærpelse af den internationale situation op til og især oven på Ruslands angreb på Ukraine samt USA's og store dele af resten af vestens stadig mere konfrontatoriske kurs over for Kina har grundigt rykket rundt på de politiske dagsordener i de pågældende lande. Det har givetvis også, i hvert fald i store dele af Nato-Europa, ført til en slags ideologisk-politisk roll-back blandt ikke så få af de mange unge mennesker, der i 2019 strejkede og gik på gaden for menneskenes fremtid på en beboelig klode. Nu er de truet af desorientering og tab af tillid til egen handleevne, - hvis de da ikke i moralsk harme over den russiske aggression og i en impulsiv solidaritetsfølelse med dens ofre lader sig lokke med på krigsvognen af håndlangerne for den militærindustrielle kompleks i politik og i medierne.

Med andre ord: Vi befinder os i en situation, hvor klima- og miljøaktivister burde kunne finde sammen og forene kræfterne med dem, der siger nej til mere oprustning og krig og ja til en bæredygtig sikkerhedspolitik, baseret på et system af internationale aftaler, der tilgodeser og gensidig garanterer de enkelte landes sikkerhedsinteresser. Men når man ser på, hvad – og ikke mindst: hvem – der for tiden rører sig inden for de to politikområder, bliver det klart, at det atter en gang er et langt, sejt træk, der skal til.

De erfarings-, lærings-, politiske frigørelses- og kritiske autonomiseringsprocesser som Haug både efterlyser men også forudsiger for FfF-bevægelsen skal om muligt 'genaktiveres' blandt dem, der var på gaderne i 2019 og 2020. En del af dem er i hvert fald blevet klogere og mere selvstændige siden da, og den mest fremtrædende iblandt dem har forstået at omsætte denne modning til en ny type offentlig virksomhed: Med sin radikal kapitalismekritiske og videnskabspropagerende samleværk *Klimabogen* (København: Politikens Forlag, 2022) har ingen anden end Greta Tunberg med vægt lagt billet ind til at blive en af bevægelsens organiske intellektuelle, som Haug både efterlyser, men også forudsiger.

Men tilbage til hans overvejelser fra den gang pigen med fletningerne og papskiltet foran den svenske rigsdagsbygning i løbet af et år var blevet det

personlige samlingspunkt for en verdensomspændende ungdomsbevægelse mod den globale klimakatastrofe:

De spænder fra mediedækningen af den ikoniske, den gang kun 15årige svenske klimaaktivist Greta Tunbergs uforfærdede og, til at begynde med, ensomme indsats og beretningerne om hendes kometagtige opstigning til mediebare samlingsfigur for en global ungdomsbevægelse mod klimaødelæggelsen til spørgsmålet om, hvilke kræfter blandt de herskende, det er, der var begyndt at promovere hende, samt om, hvorvidt prisen for denne promovning kunne være, at der ties om kapitalismen (hvilket hovedparten af de unges paroler i 2019 stadig bar præg af).

Haug søger at udrede de komplekse og modsætningsfyldte interesseforhold, som gør sig gældende i samspillet mellem Greta som autentisk individuel aktivist og karismatisk samlingsfigur, der samtidig i tiltagende grad iscenesættes og dermed tendentielt fremmedbestemmes, klimavidenskaben, hvis efterhånden entydige og stadig mere alarmerende budskab hun i almenhedens interesse formår at skaffe genlyd for også i dele af The Establishment, og endelig offentlige personer, instanser og institutioner, der omfavner hendes mod det almene rettede budskaber for at fremme deres egne dagsordener, men som i sidste ende alligevel kun repræsenterer eller som FNs klimaråd, er gennemsyret af, særinteresser.

På denne måde søger Haug at nå frem til en mere indgående vurdering af elev- og studenterbevægelsens muligheder på dette sammensatte og omstridte terræn.

Men hvorom alting er: Indholdsmæssigt er kravene til bevægelsen grundlæggende de samme: ”Nu er det ikke nok at bygge på en karismatisk ledelse eller blot at holde ører og øjne åbne mod de samfundsmæssige naturforhold. Nu drejer det sig om at kritisere den politiske økonomi ud fra et økologisk standpunkt og kvalificere sig teoretisk på dette område (...) Klimakrisen kræver en revolutionær langtidsvirkning – i pagt med en dialektisk forståelse af, at den nødvendige rettidige omhu allerede er forpasset, men at alt, hvad der er nødvendigt, stadig skal gøres.” Altså en historisk opgave af dimensioner.

”Som af sig selv stilles bevægelsen over for opgaven at danne en sammenhængende og samtidig åben diskurs og i den forbindelse at fremdyrke sine egne »organiske intellektuelle«, således som Antonio Gramsci så dem, som effektivt og vedvarende fremelsker og organiserer en teoretisk refleksion af praksis, kommunikation og realisering af en samfundsmæssig bevægelse.”

Også Gramscis lærer Antonio Labriola nævnes i denne forbindelse.

Året efter hans *Overvejelser i anledning af Fridays for Future* uddyber Wolfgang Fritz Haug relevansen af Labriolas praksisfilosofi for den økologiske bevægelse, ved at forholde sig til nybruddet i Jason Moores tænkning om '*Capitalism in the web of life*'. Ifølge bogen fra 2015 med samme titel vil Moore erstatte '*grøn aritmetik*' (samfund OG natur) gennem indsigt i, at kapitalismen er en måde at organisere naturen på; samt i konsekvenserne, som må drages af denne indsigt – inden for videnskaberne om natur og samfund såvel som i kampen mod kapitalismen og for redningen af naturen, som vi uløseligt er indlejret i og en del af.

Denne vægtigt-uddybende tekst fra 2020 om Moores ”verdensøkologiske tilgang til praksisfilosofien”, som ligeledes findes i bogen '*Det praksisfilosofiske blik fra neden*' (SFAHs Forlag 2023) handler om et lovende paradigmeskifte i økologien, der begynder at aftegne sig. Dette får Haug i artiklens hovedoverskrift ligefrem at tale om ”*Økologiens kopernikanske vending?*” (bemærk dog spørgsmålstegnet!).

På samme måde er det udtryk for et brændende håb og en grundlæggende optimistisk, om end betinget, men samtidig solidarisk forpligtende tillidserklæring til ”2019’erne” (!), (jf. s.150), når Haug med overskriften *Og dog bevæger den sig* ikke alene tilslutter sig undsigelsen af alskens påstande om vore dages cool-distancerede ungdom, der tankeløst adlyder ”kravet om ironi i en pubertær fun society”. Ungdommen? Jo, den bevæger sig. Alligevel! Og det i milliontal og over det meste af kloden, som det viste sig fra Manhattan til Mumbai hin 20. september 2019 i denne ”demonstration, der blev anført af unge (...), - en af de største manifestationer nogensinde omkring spørgsmål vedr. menneskehedens eksistens som sådan”. Vigtigere for forståelsen af den potentielle rækkevidde og skelsættende betydning, som Haug, trods alle mellemregningerne og forbehold, tillægger Fridays for Future-bevægelsen for socialiseringen af en klimakamps organiske intellektuelle og aktivister på livstid, er det faktum, at han med denne overskrift eksplicit systemoverskridende henviser til den, efter Kopernikus, anden store gennembrudsfigur i tilblivelsen af det moderne verdensbillede: Det var Galileo Galilei, der - efter sigende ved at hviske ”*eppur si muove*” (og dog bevæger den sig) - mod kirkens dogma fastholdt, at det er jorden, der bevæger sig om solen og ikke omvendt.

Det kan godt være, at *bevægelse(n) ikke er alt*, kunne man - med Haug - sige om vore dages kamp mod kapitalen og klimakatastrofen. *Men uden bevægelse er der intet.*

Note 1.

Således Hans Erik Avlund Frandsen i sin ellers overvejende positive anmeldelse af antologien i net-tidsskriftet *Eftertryk* den 26. juli 2023 (<https://www.eftertrykket.dk/2023/07/26/teoretikerens-udfordring-den->

oekologiske-krise-kapitalismen-og-klimaaktivisterne/). Vi anbefaler teksten på det varmeste til KD-læsernes opmærksomhed. Avlund Frandsen har virkelig forstået, hvad Haugs praksisfilosofiske ansats går ud på og formår at gøre udførligt rede for det i enkelte og smukke danske sætninger. Det gør han givetvis bedre end de for halvdelens vedkommende oprindeligt tysksprogede medlemmer af oversættergrupperne for de enkelte bidrag. Men som oversættere er de trods alt bundet til at skulle gengive Haugs i forvejen desværre ofte akademisk komplicerede tyske originaltekster, som de dog ifølge anmelderen har lænet sig alt for tæt op ad, foruden en række andre dansksproglige kritikpunkter, som vi for det meste må skrive os bag de røde ører. Men Avlund Frandsen er ovenikøbet i stand til, selvstændigt og kongenialt, at udfolde den historiematerialistiske praksisfilosofis etiske og kulturteoretiske implikationer. Det er forbilledligt og løfter hans tekst til et niveau, som ligger langt over den gængse anmeldelsesgenre. Derfor er det desto mere ærgerligt, at anmelderens hvasse kritik af netop Haugs 'Fridays for Future'-artikel efter vores bedste overbevisning skyder langt ud over målet og er udtryk for en misforståelse af Haugs budskab i artiklen og en række fejllæsninger af dens ræsonnerende fremgangsmåde. At gendrive disse ting i detaljer ville sprænge rammerne for denne indledning af genoptrykket i Kritisk Debat. Men vi inviterer til en solidarisk afklaring i et diskussionsarrangement om antologien og det historiematerialistisk-praksisfilosofiske grundlag for en marxistisk kritik af klimaaktivismen i en forhåbentlig nær fremtid.

Die Linkes krise

Af *Franco Ferrari*

Franco Ferrarier historiker og politolog samt redaktør på Transform! Italia. Hans seneste bogudgivelse er Indagine su Picelli. Fatti, documenti, testimonianze. Hans indlæg blev første gang offentliggjort den 9.8.2023 under titlen 'La crisi della Linke e i dilemmi della sinistra radicale' på webstedet for Transform! Italia. Oversat efter: 'Die Krise der Partei DIE LINKE und die Linke in Europa.' I Socialismus, 12. august 2023.

I Tyskland er der igen splittelse i Die Linke, med en brudflade i strømningen omkring Sahra Wagenknecht, som i pressen beskrives som 'egenrådig'. Valget til Europa-Parlamentet i 2024 tvinger de rivaliserende kræfter til at vedtage stadig mere modstridende strategier.

Die Linkes ledelse har meddelt, at listerne til valget til Europa-Parlamentet vil omfatte flere personligheder, der arbejder på forskellige måder for at støtte migranter, herunder Carola Rackete, der er kendt i Italien for sine redningsaktioner i Middelhavet og sin konfrontation med daværende indenrigsminister Salvini.

Disse beslutninger ses af en del af partiet som en yderligere styrkelse af tendensen til at konfigurere Die Linke som et udtryk for en 'humanitær' venstrefløj, med basis i de nye middelklasser i storbyerne, hovedsageligt bestående af intellektuelle og arbejdere i servicesektoren, drevet af moralske impulser snarere end af socioøkonomiske interessers logik.

Det kan ikke udelukkes, at Die Linkes ledelse i en situation, hvor dens masserødder i de nye forbundsstater klart er faldende, forsøger at etablere sig blandt de vælgere, der støttede De Grønnes fremgang, og nu ser, at den har lagt en politik ind i regeringen, som i mange tilfælde ligger meget langt fra politik som de oprindeligt repræsenterede, hvis ikke det modsatte.

I Die Linke polariseres to forskellige opfattelser af venstrefløjen. På den ene side det parti, der er knyttet til og repræsenterer de nye (eller meget nye) sociale bevægelser, der ofte svinger i karakter og endda integrerer dem i en diskurs, der er underordnet det liberale paradigme. På den anden side er der en strategi, der sigter mod at genoprette tilslutning fra de traditionelle arbejderklasser, som er splittede på den ene side ved at opretholde et (omend stadig mere skrøbeligt) tillidsforhold til socialdemokratiet og på den anden side ved at vende sig mod det ekstreme højre.

Vi har allerede stiftet bekendtskab med nogle af Wagenknechts teser, som beskylder de dominerende kræfter på venstrefløjen i de seneste årtier for at appellere til de dele af vælgerkorpset, der styres af identitetsmotiver og krav fra stadig snævrere grupper, mens de ignorerer orienteringer og bekymringer hos befolkningsflertallet.

Der er meningsmålinger, der viser, at et hypotetisk parti med Wagenknecht som karismatisk leder har et støttepotentiale på 15%. Betydeligt mere end oprindelsepartiet, som svinger møjsommeligt mellem 4% og 6%. En belønning, der ville komme fra alle miljøer, herunder dem, der nu jubler over AfD's succes på den yderste højrefløj.

Venstrefløjen i Europa

I en periode var Die Linke et referencepunkt for store dele af den europæiske venstrefløj. I Frankrig grundlagde Jean-Luc Mélenchon Parti de Gauche i nærværelse af Oskar Lafontaine, før han vendte sig mod en bestemt version af venstrepopulismen.

Striden inden for det tyske parti kan føre til, at Die Linke ikke repræsenteres i parlamentet ved forbundsvalget i 2025 med et resultat, der kan beskrives som 'italiensk', hvor fragmentering i modstridende projekter fører til permanent marginalisering fra det politiske system. Eller til en strukturel ændring af venstrefløjen med en bekræftelse af en ny politisk retning, der trækker sig tilbage til den nationale virkelighed mere end den bidrager til styrkelse af en stadig meget svag kontinental dimension på den radikale venstrefløj.

Begivenhederne i Tyskland skal med deres særegenheder, som også er forbundet med en altomfattende krise i den økonomiske model, som Tyskland har levet relativt succesfuldt med i flere år, og placeres i sammenhæng med venstrefløjens generelle bevægelse på europæisk plan.

I Grækenland må Syriza efter sit nylige dobbelte valgnederlag forberede sig på tiden efter Alexis Tsipras og omdefinere sin identitet ved at tage skridt, der placerer det mere i den traditionelle socialdemokratiske lejr end hos den nye radikale venstrefløj.

Mens Mélenchon nyder en ubestridt føring i Frankrig, som endnu ikke er blevet omsat til en reel konsolidering af France Insoumise, fører PCF under Fabien Roussel en politik, der ligner Wagenknechts i Tyskland, idet han forsøger at appellere til de traditionelle (eller dem der opfattes som sådan)

folkelige lag med en diskurs, der mere repræsenterer en restaurering af fortiden end en fornyelse. Et projekt, der dog kunne få en vis succes på mellemlangt sigt i betragtning af den særlige opbygning af det franske politiske system, der fokuserer på præsidentvalget.

I Spanien har vi set, hvordan den politiske cyklus, der var forbundet med Podemos' fremgang, er slut, og hvordan en anden politisk formation har sejret, 'Sumar', hvor det populistiske element er blevet svækket af en diskurs, der appellerede til 'arbejderklassen' uden nødvendigvis at spille den ud mod de nye identitets- og postmaterialistiske bevægelsers forhåbninger.

Det radikale venstres dilemma

Den radikale venstrefløj i Europa har en tendens til at organisere sig omkring tre mulige strategiske hypoteser, der skal forstås som idealtyper, men som ikke findes i deres rene form i de forskellige partier:

- "Regnbuepartiet", som forsøger at forene og repræsentere de forskellige bevægelser;
- den "populistiske venstrefløj", som forenkler konflikten mellem folket og eliterne, omend i en inkluderende og ikke-eksklusiv og hierarkisk logik i stedet for den, der bedrives af den etnisk-nationalistiske højrefløj;
- "Massearbejderpartiet", der repositionerer sig selv som et instrument for fornyet klassepolitik i en kontekst, der er bestemt af den neoliberale kapitalismes hegemoni.

Alle tre strategiske retninger forsøger at formulere svar på den krise for den antikapitalistiske venstrefløj i forbindelse med arbejderbevægelsen, der har udviklet sig siden 1980'erne.

Den populistiske hypotese var rimelig vellykket i et stykke tid, men synes nu at være på retur. Venstrefløjen syntes derimod at være i stand til at kombinere alle tre strategiske varianter med en vis succes. På et vist tidspunkt udelukker de dog hinanden.

Hypotesen om 'massearbejderpartiet', massepartiet baseret på arbejderklassen, forsvares med en vis konsekvens af det amerikanske magasin *Jacobin* og finder støtte i forskellige politisk-ideologiske strømninger og partier på venstrefløjen i Europa. Elementer af denne strategi kan findes i nogle ganske vellykkede formationer af forskellig oprindelse, såsom det belgiske PT eller det irske Sinn Fein, selv om begge hidtil har draget fordel af, at de ikke har været i stand til at bevise deres værdi som regeringspartnere

(bortset fra tilstedeværelsen af Sinn Fein i Nordirland i en meget specifik sammenhæng).

Det italienske tilfælde er særlig kompliceret i denne sammenhæng. De tre strategiske hypoteser blev forfulgt dels modsat, dels eklektisk blandet, uden en virkelig sammenhængende teoretisk uddybning.

To særegenheder skal også tages i betragtning. Den første er, at vi i flere årtier havde et antikapitalistisk masseparti, der var dybt rodfæstet, som Togliattis Partito Comunista Italiano (PCI). (Efterfølgerpartiets erfaring med Enrico Morando - omend mindre udtalt - bør ikke gå ubemærket hen). Med en vis vægt blev dette parti også betragtet som et referencepunkt af Ernesto Laclau, den førende teoretiker for venstrepopulisme. PCI's krise er mere tilbøjelig til at blive lokaliseret i midten af 1980'erne med Berlinguers mislykkede forsøg på fornyelse end i 1960'erne.

Konceptet om et antikapitalistisk masseparti ifølge Togliattis tilgang blev også voldsomt bekæmpet af forskellige politisk-ideologiske strømninger, der var knyttet både til traditionen for minoritetsstrømme i arbejderbevægelsen og den kommunistiske bevægelse (Bordighister, Trotskister osv.) og til radikaliseringen af minoritetssektorer i den socialistiske bevægelse (Panzieri) og endelig til hele det, der er kendt som en arbejderistisk eller postarbejderistisk defineret strømning.

Med krisen i Rifondazione Comunista, hvor både tendenser, der var i en vis kontinuitet med Italiens kommunistiske flertalstradition, og dem, der var fjendtlige over for den, var forenet, var der en forstærket fragmentering i modsatte politiske projekter og identiteter, der klart dominerede de strømninger, der havde modsat sig den "Togliattianske" partimodel fra begyndelsen (selvom det ofte ikke var helt klart, hvad der menes med "togliattiansk").

I vore dage – som falder sammen med Antonio Negris 90-års fødselsdag og Mario Trontis død i en alder af 92 år – er arbejderismens teoretiske tyngde blevet understreget. Her er modstanden mod "*togliattismo*" altid blevet fremhævet hævdet som et fælles og grundlæggende element, selv i meget forskellige politiske retninger. Alle de elementer, der blev betragtet som (ikke altid med rette) karakteristiske for det paradigme, som PCI var bygget op omkring, blev udsat for en radikal kritik: historicismen, ideen om fremskridt og udvikling, ideen om kontinuitet med de progressive sider af den borgerlige kultur. Men andre ord: de aspekter af *togliattismo*, der tilhører marxismen,

såsom arbejde som kilde til rigdom, kapitalismens modstridende karakter som dens strukturelle tilstand og kilde til dens kriser, blev også kritiseret.

Et andet karakteristisk element i arbejderismen er afvisningen af arbejderklassen som en 'universel klasse', dvs. som bærer ikke så meget sine egne interesser, som muligheden for at lede samfundet som helhed mod en ny produktionsmåde, der garanterer frihed og lighed i højere grad end kapitalismen.

Synspunktet om, at arbejderklassen som 'partikulær' og ikke længere bærer af en almen interesse, er radikalt. Den svarer direkte til afskaffelsen af ideen om udvikling og fremskridt og har ideologisk kraftigt foregrebet arbejderklassens krise og neoliberalismens sejr. Takket være dette har de herskende klasser, langt fra at opgive deres rolle som den 'almene klasse', der tilskrives dem, bekræftet deres idé om fremskridt og udvikling, såvel som deres specifikke alliancepolitik (som bestemt ikke kan reduceres til konfrontation mellem den ene procent og de andre 99%). Og konsolideret deres endelige hegemoni.

Efter at begrebet 'den almene klasse' forsvandt, var der fra dette perspektiv på arbejderklassen intet andet valg end at engagere sig i de underordnede oprør, måske omstille sig til mere mytologiske emner (massen, som på 'dansk' af og til oversættes med 'multitude', o.a.) eller passivt tilpasse sig eksisterende politik (ved at hævde dens 'autonomi'). Kommunismen er gået fra at være en økonomisk-social formation, der udspringer af en reel og kompleks historisk proces til at være et udtryk for et gennemgribende og let realiserbart ønske her og nu. Og kapitalismen ville i mellemtiden have gjort os den tjeneste allerede at skabe alle de nødvendige betingelser for den umiddelbare realisering af denne kommunisme. (1).

Ja, i Italien er krisen på den radikale venstrefløj resultatet af en række særlige udviklinger og begivenheder, af sociale forandringer og beslutninger og endda af politiske fejltagelser. Men man kan spørge sig selv, om der ikke også er et vist grundlag i udbredelsen af politisk-ideologiske strømninger, der ikke har været i stand til at bevise, at de kan opbygge noget bedre, efter at de, i det mindste teoretisk, har været involveret i ødelæggelsen af et antikapitalistisk massepartis praktiske erfaringsmæssige viden – som også havde sine begrænsninger og bestemt ikke kunne reproducere under de givne betingelser, hvorunder det historisk blev defineret. Hvis der ikke er opnået noget bedre, kunne man i det mindste have taget fat på et mindre sofistikeret alternativ med i det mindste en minimal massedimension.

Uden at ville drage en endelig konklusion af disse overvejelser kan vi kun påpege, at det for at overvinde krisen på den italienske radikale venstrefløj og finde en løsning måske ville være nyttigt at udvikle en debat, der er mindre fikseret på dens politiske taktik og dens tidshorisonter, selv om de er vigtige, og mere sigter mod at klarlægge deres grundlag. Dette inkluderer at gøre status over de strategier, der foreslås af de politisk-ideologiske strømninger, der har tilbudt sig selv som vellykkede alternativer til den overvejende kommunistiske tradition i Italien.

Note 1. Antonio Negris og Michaels Hardts bøger om *Imperiet* (2003) med mere blev en overgang diskuteret og promoveret i Danmark i miljøer omkring *Information* og *Informations Forlag*.

Hvad gør det britiske Venstre nu?

Af Michael Chessum, journalist, Momentumaktivist og bosiddende i London.

Efter et år med strejker og uro, står UK ved en korsvej: samfundet går til venstre, men venstrekræfterne er i vildrede med, hvilken retning de skal give mobiliseringen. Michael Chessum. Artikler oversat af Carsten Jensen fra OpenDemocracy, 11/08/2023. Originaltitel; What next for the weakened British left?

I fire årtier i træk har Storbritannien været drevet med udgangspunkt i en økonomisk ortodoksi, der hævder at udskifte lighed og bæredygtighed med velstand og dynamik. Resultatet er, at vi ikke har nogen af delene.

I stedet er UK på vej til at blive en af de dårligste store økonomier i verden i år og har den værste vækst i produktiviteten i noget G7-land. En privatiseret infrastruktur, et underreguleret arbejdsmarked og vores herskende klasses afhængighed af nedskæringer har betydet, at den seneste inflationære krise har gennemskåret det britiske samfund. Vores sundhedssystem, forsyningsselskaberne og den offentlige transport er dyrere og præsterer dårligere end vores europæiske naboers. Lønningerne er på 2005-niveau og faldende. Tre millioner fødevarer blev leveret af Trussell Trust sidste år, en stigning på 50% i forhold til 2019 og en stigning på næsten 5.000% i forhold til 2010.

Venstrefløjens opgave er at vende den sociale krise til en politisk krise – at gøre de rige bange snarere end de fattige fortvivlede. På papiret har reaktionen været stærk. I det forløbne år har vi set Storbritanniens hidtil største bølge af industriel uro i dette århundrede, der vækker hele sektorer - især NHS - efter årtiers søvn. En række bredere kampagner, fra Enough is Enough til kampagnen Don't Pay UK, der ikke betaler energiregningen, havde potentiale til at mobilisere millioner. Men mere end et år efter RMT-strejken, der markerede begyndelsen på modstanden mod leveomkostningskrisen, er de sociale bevægelser udeblevet. Gennem en blanding af nedslidning, tabte strejkeafstemninger og Rishi Sunaks "endelige tilbud" på omkring 6% til den offentlige sektor falder strejkebølgen tilbage fra sit højdepunkt.

Uanset hvilke værktøjer venstrefløjen har brug for til at bryde igennem i øjeblikket, besidder den dem tydeligvis ikke. Vores herskende klasse er gabende ude af trit og plaget af krise, men selve politikken stagnerer. Vor tids mønster er, at højreradikale regeringer gennemfører radikale forandringer, og oppositionen undlader at vælte dem. Ligesom Tony Blair bekræftede Margaret Thatchers arv, lover Keir Starmer at beholde selv den mest ekstreme konservative politik på indvandring, protester mod indgreb og lofter over offentlige tilskud. Vores politiks tilstand synes at være immun over for

fornuften: vor floder er fulde af spildevand, 74 procent af befolkningen støtter nationalisering af vandet, og alligevel forbliver denne indlysende løsning tabu. Nu hvor vi går ind i den mest afgørende periode, hvis klimakollapset skal afbødes, holder politikerne sig tilbage fra de grønne udgiftsforpligtelser.

Denne periode med ideologisk og politisk stagnation startede længe før for Storbritanniens bratte økonomiske tilbagegang og er blevet dybt indgroet, hvor også Labour og store dele af de venstreorienterede mainstreammedier er uimodtagelige for forandring. Corbynismen er kommet og gået som et tidevand, der ikke efterlader meget i form af organisatorisk infrastruktur eller blot kollektive rum for politisk aktivisme. Fagforeninger og sociale bevægelser kæmper, selv i den nuværende situation, for at finde fodfæste. I løbet af blot tre år er venstrefløjen ikke bare blevet besejret eller skubbet tilbage, men fuldstændig marginaliseret.

Alligevel er den britiske offentlighed vred på sin politiske klasse og hungrer efter forandring. I det mindste økonomisk læner den sig tungt til venstre. Den offentlige mening går nu overvældende ind for offentligt ejerskab, formueskatter og radikal handling mod klimaændringer. Der er en ny generation af fagforeningsaktivister og et stærkt splittet politisk landskab. Den kommende periode vil være uforudsigelig og bør give grobund for fornyelse af venstrefløjen.

Neoliberal overdrivelse

Det, vi er vidne til, er resultatet af en særlig voldsom erfaring med neoliberalisme, som har efterladt to slags modstridende arv.

UK's neoliberale del gik længere end i nogen af vores europæiske naboer, der har en stærkere og snævrere politisk konsensus. Mens første del af 2000'erne har oplevet det stærkeste valgresultat nogensinde for den yderste venstrefløj i Frankrig, dannelsen af det tyske venstreparti og fremkomsten af de skotske socialistiske og grønne partier, tillod Westminster valgsystemet neoliberalismen at fortsætte uimodsagt. New Labour blev dets bannerfører og kæmpede for en endnu dybere privatisering af NHS.

Denne evne til at skabe skadevirkninger i neoliberal politisk beslutningstagning betød, at da finanskrisen ramte i 2008, var Storbritannien mere afhængig af sin banksektor end nogen anden større økonomi og førte verden i finansiell deregulering. Forsyningsselskaber og det meste af den offentlige transport blev privatiseret. Vores sociale boliger var blevet fjernet, og huslejen var ureguleret. Krigen mod det organiserede arbejdes magt gav arbejdsgiverne en pisk over arbejderne. Da nedskæringerne kom, var blev UK kun overgået af Grækenland i reallønsnedgang, og helt nye områder af staten (postvæsenet og universiteterne) blev solgt fra eller markedsvendt. Den

nuværende inflationskrise er kulminationen på disse politikker: briterne tjener mindre, betaler mere og får smuldrende infrastruktur og offentlige tjenester.

Nu risikerer den britiske neoliberalismes fanatikere at blive ofre for deres egen succes. I slutningen af 1980'erne splittede en storstilet privatisering mere eller mindre landet, fordi den lovede velstand for mange; I 2023 er den uendelige Thatcherisme og nedskæringspolitik blevet afsløret som lort og dysfunktionelle måder at styre et land på, efter at have undermineret levestandarden for alle undtagen de meget velhavende. Nedskæringer og deregulering er gået så vidt, at offentligheden længes efter noget andet. Politikere og kloge hoveder leverer meningsløse slogans, der ikke har meget at gøre med verden omkring dem. De mangler de ideologiske værktøjer til at vende situationen på egen hånd, og deres eneste seriøse forslag er nu en dommedagssløjfe med lave investeringer og løndeflation.

Vigtigst af alt har Storbritanniens overdrevne økonomiske ortodoksi skabt betingelser for et klarere og mere generationsdefineret skift til venstre på befolkningsniveau end i de fleste lande i det globale nord. Man stemmer konservativt, hvis man vil beskytte sine aktiver mod pøbelen; De yngre generationer har ingen aktiver, og derfor er vi pøbelen. I Jeremy Corbyns ellers katastrofale valgresultat i 2019 havde Labour et forspring på mere end 30 procentpoint blandt de unge under 30 år. Der er ingen britiske unge, der stemmer på den yderste højrefløj (hverken gennem de konservative eller på anden måde), som der er på Marine Le Pen i Frankrig, Alternativ für Deutschland i Østtyskland og Giorgia Meloni i Italien. Og de, der voksede op under blairismen, nedskæringer og Brexit, bevæger sig til venstre, ikke til højre, efterhånden som de bliver ældre. Medmindre denne tendens vendes – og ingen synes fokuseret på at vende den – er UK indstillet på et skarpt venstreskift i vores nationale politik.

Venstrefløjen i uorden

Problemet er, at disse venstreorienterede vælgere i øjeblikket ikke har noget politisk hjem og ringe magt til at gennemføre forandringer. Storbritanniens ekstreme erfaringer med neoliberalisme har haft en tilsvarende destruktiv indvirkning på venstrefløjen og dens institutioner og skabt et vanskeligere terræn for radikaliserings og desillusionering at finde udtryk i.

Intet sted er dette mere tydeligt end i fagbevægelsen. Med undtagelse af Belgien og de nordiske lande har fagforeningstætheden været faldende i hele det globale nord i nogen tid - men Storbritannien er blevet hårdere ramt kvalitativt. Vores arbejderbevægelse var engang blandt de mest militante og organiserede; nu er den lænket af nogle af de strengeste antistrejkelove i Europa. Mest iøjnefaldende er fordampningen af den menige organisation, der engang understøttede den britiske fagbevægelses evne til at mobilisere. Begge dette århundredes store industrielle kampagner – pensionskonflikten

i 2011 og nutidens lønkonflikter – er næsten udelukkende blevet animeret ovenfra. Fagforeningsledelser tænder (og slukker) for strejker som på en kontakt.

Denne knibe skyldes i høj grad den radikale venstrefløjs organisatoriske sammenbrud. Gennem en proces med nederlag i faglige kampe og politisk demoralisering blev Storbritanniens organiserede socialistiske grupper reduceret til en brøkdel af deres tidligere størrelse mellem begyndelsen af 1990'erne og til finanskrakket i 2008, før de gik ind i en endnu skarpere tilbagegang i 2010'erne, da Corbynismen trak unge rekrutter andre steder hen. Den eksplosive vækst på Labours venstrefløj på dette tidspunkt kunne have været et øjeblik med langsigtet foryngelse, hvor der blev dannet organisatoriske rødder og skabt liv til sociale bevægelser og fagforeningernes menige medlemmer. I stedet blev det et skift mod konventionel valgpolitik. Mens venstrefløjsprojekterne, der tog fart efter Corbys valg som Labourleder, begyndte som en irttesættelse af blairismen, har mange internaliseret den centraliserede og ekspertledede metode fra Blairs *Tredje Vej*.

Den skarpeste legemliggørelse af dette fænomen er *Momentum*, der blev grundlagt i 2015, kort efter Corbys sejr, og oprindeligt var et vidtstrakt, ofte bittert, netværk af aktivister og lokale grupper med deres eget interne liv. Det blev imidlertid til en slags venstreorienteret NGO drevet af fagfolk fra et kontor, der brugte en stor database og et stærkt socialt mediespil med meget lidt tilstedeværelse i det virkelige liv. Denne model skabte en glat operation omkring Labour-partiets valg, men dens mangel på internt demokrati og liv betød, at arven fra Corbynismen var overfladisk og let blev skyllet væk.

På samme måde har *Enough is Enough* på baggrund af den igangværende leveomkostningskrise samlet, hvad der sandsynligvis er den britiske venstrefløjs største e-mail-liste nogensinde, men har næppe udviklet sig ud over at organisere store demonstrationer med populære talere. I stedet for at skabe græsrodsbevægelser, der drives kollektivt af aktivister, skaber venstrefløjen politiske mærkevarer med en hær af forbrugere; I stedet for at se sociale medier som et værktøj til at opbygge aktivitet i det virkelige liv, ses de det som en erstatning.

De, der er imod den neoliberale konsensus, er også dem, der er mest modstandsdygtige over for organiseret politik. Venstrefløjens politiske og faglige nederlag i 1980'erne og 1990'erne betød, at da en ny generation blev voksende under anti-nedskæringsbevægelsen i begyndelsen af 2010'erne, opstod de i en aktivistisk sfære med historisk lave organisationsniveauer. De var en generation uden historie; afskåret i det øjeblik, hvor de politiserede, fra venstrefløjens organiserede traditioner.

Så selvom der har været nogle positive gennembrud i det seneste årti – sociale bevægelser og politiske projekter, der har skubbet kreative og teknologiske

grænser – har manglen på politisk sammenhæng betydet, at medlemmer af min generation har været som natsværmere, der er draget mod den klareste flamme. Aktivister har svinget mellem modløshed, liberalisme, anarkisme, Corbynisme og tilbage igen. I stedet for at omdanne Labour blev de optaget og udskilt af ældre, institutionelle kræfter.

Labour er nu blevet frataget sin tidligere radikale ledelse, som ikke gjorde meget for at skabe varige ændringer i partiets strukturer eller politiske top. Dets nuværende ledelses drivende overbevisning er, at fordi grundlæggende socialdemokratisk politik angiveligt ikke kunne vælges i slutningen af 1990'erne, vil de altid være rigtigt, at partiet kun kan vinde, hvis det accepterer den konsensus, der går forud for det. Tilsammen udgør de strukturelle problemer og partimanden Keir Starmer's overbevisninger en enestående stærk barriere for progressiv forandring og handling på klimakrisen. I modsætning til de amerikanske demokrater er der ingen åbne primærvalg, i stedet bliver uenighed undertrykt. I modsætning til store dele af det kontinentale Europa eller i de decentraliserede lande betyder manglen på forholdstalsvalg i Westminster, at der ikke er nogen seriøs plads for valg til venstre for Labour.

En skillevej

Modsætningerne i det nuværende øjeblik kunne gå begge veje. Storbritanniens venstreorienterede demografi, der understøttes af radikaliseringen af unge under 40 år, er ikke en ustoppelig kraft. Venstrefløjens organisatoriske svaghed er ikke et urokkeligt objekt.

Venstrefløjen mangler ikke ideer, og dens ideer mangler ikke støtte. Men den hænger fast: Fremskridt er vanskelige, både fagligt og med hensyn til social mobilisering og den omhyggelige genopbygning, der kræves for at overvinde nederlagene i de sidste 40 år. Valgmæssigt burde fremskridt være inden for rækkevidde, men de blokeres af Labour-partiets monopol på politisk repræsentation.

Udfordringen er nu at løse en eller begge fronter – og hurtigt. En teknokratisk administration ledet af Starmer vil uundgåeligt blive upopulær og stivnet, og radikale alternativer vil være efterspurgt. Hvis venstrefløjen ikke har taget sig sammen på dette tidspunkt, vil det yderste højre – som legemliggjort af Suella Bravermans fløj af Det Konservative Parti – fremstå som en endnu større kraft i britisk politik, end det allerede er. Problemet er, at venstrefløjen, uden noget umiddelbart håb om at komme til udtryk gennem Labour, ikke har noget levedygtigt valgredskab. Det ville være en latterlig forenkling at kæmpe for forholdstalsvalg som universalmiddel, men det er lige så vanskeligt at forestille sig en vej gennem denne blokering uden den.

Måske mere grundlæggende må venstrefløjen, der eksploderede tilbage til livet i 2010'erne gennem sociale bevægelser og nye valgprojekter, overvinde sin allergi over for organisering. Det nytter ikke noget at rejse et slogan som 'støt fagforeningerne' eller 'gå på gaden', hvis man ikke har nogen forestilling om, *hvem der* skal opbygge fagforeningerne og *hvordan*, eller hvad den bredere bevægelses strategi skal være. Kun et kollektivt politisk projekt eller et sæt kollektive politiske projekter kan danne grundlag for dette. Det afgørende er, at enhver masseomgruppering af venstrefløjen skal være ægte bottom-up og funderet i en kultur af pluralisme og internt demokrati.

På trods af en fremherskende følelse af dysterhed og en lukning af mulighederne i den politiske mainstream er den britiske venstrefløj stadig på randen af at bryde igennem. For at gøre det skal den organisere sig og lære.

Kommentar:

Natos virkelighedsfjerne ambitioner og indre svaghed

Af Jan Helbak, medl. af Kritisk Debats redaktion

(Nedenstående artikel er en dansk udgave af den engelske version på Jan Øbergs blok/The Transnational 22/7-23)

Mediernes fokus på communiquè fra Natos topmøde i Vilnius den 11-12 juli var hovedsageligt rettet mod processen for Ukraines optagelse i Nato.

Dernæst rettede fokus sig mod alliancelandenes økonomiske og militære bidrag til Nato. De to procent af BNP er ikke længere en norm men et absolut minimum, der kan skaleres op ad, når det bliver nødvendigt.

Den ukrainske præsident Zelenskyj fik ikke en håndfast plan for optagelse i Nato. Flere af de gamle Nato-lande ville ikke afgive håndfaste løfter eller tidsterminer. Til gengæld fik Ukraine løfte om fortsat militær bistand for at føre krigen mod Rusland på Nato-landenes vegne.

Men allerede i det forhold viste modsætningerne i alliancen sig. De gamle Østlande pressede på for en hurtig optagelse af Ukraine. USA, Tyskland og i realiteten også Frankrig og England gik i mod. Den modsætning og lignende spændinger skærer ned gennem Nato på næsten alle dimensioner. Det kommer jeg tilbage til.

Hvad, medierne ikke havde meget fokus på i udtalelsen, er måske det vigtigste. Samlet set er udtalelsen en formalisering af de mange tilløb gennem de sidste ti år til at forme Nato som Vestens samlende globale organisation for forsvaret af egne interesser. USA er ikke længere tilstrækkelig stærk og magtfuld til med egne kræfter at hævde sit globale hegemoni, og hverken Europa, Japan eller Australien har eller får styrken til at handle som alternativ. Nato skal kunne handle og samle på Vestens vegne, hvilket på den anden side også indebærer en vidtgående militarisering af f.eks. Europa og ikke mindst verdenshandlen.

Hvis man læser den meget lange udtalelse, er det helt andre vidtrækkende perspektiver, der træder frem og får langsigtet tyngde end krigen i Ukraine.

Natos interesseområder skal ifølge beslutningerne udbredes til at kontrollere konkurrencen indenfor højteknologi, cyberspace, AI, rumforskningen. Alliancen skal sikre vitale forsyningskæder, hvor det er i Vestens interesse.

Indsatsen mod terrorisme alle steder på kloden er stadig en vigtig opgave for Nato, selv om Bush's "krig mod terrorisme" har vist sig at være en katastrofal fiasko.

I forhold til hvert eneste indsatsområde figurerer forestillinger om "fremskudt forsvar", som sine steder minder om Bushregeringens koncept for "preemptive strike".

Grundlaget for forestillingerne om Natos nu globale *forsvars- og sikkerhedspolitik* bygger på to præmisser. For det første repræsenterer Vestens institutioner og værdier civilisationens højdepunkt (alle andre lande og verdensdele er udviklingslande), hvilket i sig selv autoriserer Nato til at gribe ind overfor alle trusler mod "civilisationens højborg". For det andet fremgår det, at Kina, Rusland, Iran og flere, der måtte komme til, på alle de ovennævnte områder repræsenterer "ondskabens akse", hvor især Kina stræber efter det globale hegemoni.

De to præmisser går som en rød tråd gennem hele slutdokumentet. NATO-landene repræsenterer de sande værdier, overholder alle internationale konventioner (rules based order) og fører en åben og gennemsigtig konkurrence indenfor alle områder på det globale marked. I hvert fald i egen selvforståelse. Det modsatte er tilfældet for især Kina. Demokratierne er under pres fra cyber-terrorisme, statsstyret konkurrence og Kinas markante oprustning og udvidelse af landets atomare kapacitet.

Den oprustning strider imod Natos ønske om afskaffelse af alle atomvåben, hvorfor Nato må opruste yderligere på det atomare plan. Det samme gælder hvad angår påstanden om Kinas og Ruslands intimiderende og aggressive politik overfor landene i deres nærområder. Uden her at opregne det forhold, at både Kina og Rusland først og fremmest handler defensivt for at beskytte deres nationalstatslige integritet samtidig med, at de to lande igen og igen har argumenteret og fremlagt forslag til bindende regionale sikkerhedskonventioner, der i Europa er blevet afvist af Nato og i Stillehavsregionen af USA.

En dobbeltstandard. Det, man beskylder Kina og Rusland for, er reelt en projektion af egne handlinger og tiltag. Blot med den afgørende forskel, at Nato alliancens megalomane forestillinger tjener som målestok for, hvad der er tilladeligt og ikke tilladeligt.

Og her er vi så tilbage ved Natos indre svagheder, som rækker langt ud over geopolitikens rammer. Natos udvidelse mod "Øst" har reelt ikke på noget tidspunkt været en reaktion på truslen fra Rusland men på USA's indgroede

frygt for et udvidet Eurasiatisk samarbejde. USA's formål med udvidelsen har været at fastholde "det gamle Europa" i et afhængighedsforhold og etablere et del- og hersk forhold mellem de gamle og nye NATO-lande, hvor sidstnævnte ser sig bedst beskyttet af USA. Siden midt i 90'erne har USA's strategi været at hindre de "gamle" EU-lande i at udfordre USA's globale hegemoni efter afslutningen af den kolde krig.

Globaliseringsstrategien fra 80'erne og frem gik ud på at overvinde krisetendenserne i de Vestlige økonomier ved at udflage store dele af industrien til det "globale syd", hvor arbejdskraften og miljøkravene øgede profitterne og mindskede kravene til nyinvesteringer. Samtidig skulle USA's finansielle magt sikre en orden og en økonomisk magt, som ingen magt kunne udfordre uden ødelæggende modsvar.

Så langt så godt. Men globaliseringsstrategien bevirkede samtidig en accelereret teknologioverførsel fra Vestens økonomier til det "globale syd" om end under den vestlige kapitalismes dominans og kontrol. Ikke desto mindre har den samme strategi befordret en økonomisk udvikling i det "globale syd", som har bidraget til at opbygge en moderne og veluddannet arbejdskraft, udvikle infrastrukturen og lægge grunden for egen teknologisk udvikling. Først og fremmest i Kina og det øvrige Asien. Bagsiden af strategien har været en delvis nedskalering af den industrielle kapacitet i først og fremmest USA men også i Europa. Det er det skifte, der blev tydeligt under Covid-19 epidemien, hvor Vestens afhængighed af forsyningskæderne trådte i forgrunden, fordi, som det skulle vise sig, Vesten ikke længere var i stand til at udøve samme kontrol som tidligere. Der er nemlig reelt ikke længere tale om enstrengede og vertikale forsynings-kæder men om forsyningsnetværk, der er integreret i de enkelte regioners/landes økonomier og nationale interesser.

Vestens egen globaliseringsstrategi har med andre ord skabt de nye forhold på verdensmarkedet, der har potentialet til økonomisk og politisk dels at overhale de gamle Bretton Woods institutioner og magtforhold og dels tegne et udviklingsscenarie for en ny multipolær verdensorden både hvad angår økonomisk udvikling og dannelsen af nye sikkerhedspolitiske konventioner.

Den status har man forstået i både Kina og Rusland. Kinas tre udspil, om global sikkerhed, økonomisk vækst og kulturel gensidighed og et essay fra den russiske udenrigsminister Lavrov (Russia in global affairs 5/5-23) beskriver en strategi for at samle verden udenom Vesten med det formål – ikke at opbygge et nyt hegemoni – men at skabe en mere lige verdensorden som modsvar til Vestens "rules based order". Når den strategi i dag ikke kan isoleres, hænger det sammen med, at især Kina er dybt integreret i den

aktuelle og fremtidige økonomisk verdensorden, som ingen lande i Vesten længere kan afvise, fordi de selv er afhængige af den kinesiske økonomis udvikling. Det gælder lige nu især de asiatiske og europæiske lande. Det globale syd ser også egne udviklingsmuligheder i den strategi. Om ikke andet kan de nu i egen interesse vælge mellem kort fortalt USA eller Kina. Før var der ikke noget andet valg end underkastelse.

Det er den udvikling og det scenarie, som på den ene side er bagtæppet for slutdokumentets megalomane ambitioner og som på den anden side også afslører Nato's indre svaghed. Ikke et eneste sted i teksten fremgår det, hvad Vesten kan tilbyde resten af verden. Teksten beskriver kun, hvad Nato vil gribe ind overfor for at bevare det styrkemæssige status quo.

Natos indre svaghed ligger netop begravet i de mangler i teksten. Hvis Nato virkelig skal tage sit eget slutdokuments grandiose hensigter alvorligt, vil alliancen åbne Pandoras æske. Europa kan ikke holde til, at krigen i Ukraine trækker ud, og risikoen for direkte at blive inddraget er faretruende. Først og fremmest et Europæisk problem og ikke et amerikansk. De europæiske lande kan hverken afkoble sig eller "de-riske" fra Kina uden at påføre sig selv uoverskuelige økonomiske konsekvenser samtidig med, at EU faktisk befinder sig i en slet skjult handelskrig med USA på grund af Bidens protektionistiske politik. Som i øvrigt også ligger som en simrende modsætning mellem USA og Sydkorea og Japan. Sluttelig kan Nato som dominansblok ikke holde til, at de enkelte lande forfølger en bilateral sikkerhedspolitik sådan, som det faktisk anbefales i erklæringen fra G7 topmødet den 12/7, der blev afholdt som kompensation for uenighederne på Nato topmødet.

Faktisk har topmøde-erklæringen i Vilnius indfældet en indre konfliktdynamik i Nato, der vil vise sig igen og igen, hver gang alliancen intervenserer på den globale scene for at sætte handling bag ord. Alene det forhold, at alliancen ikke har nogen reel plan for en pragmatisk fredsproces i Ukraine tegner et billede af, hvordan spændingerne og modsætninger kan vokse yderligere, hver gang Nato i virkelighedens verden skal gennemføre sine virkelighedsfjerne ambitioner.

Natos slutdokument fra topmødet i Vilnius og G7's vage kompensationsbeslutninger fremstår som en anakronisme. Men det gør ikke Nato's grandiose selvforherligelse mindre bekymrende. Når de globale centrifugale kræfter vokser i kraft, kan status quo kun opretholdes, hvis centripetalkraften øges tilsvarende uanset hvilke midler, der skal tages i anvendelse.